

Lovforslag nr. L 63. Fremsat den 16. april 1998 af miljø- og energiministeren (Svend Auken)

Forslag

til

Lov om Skjern Å Naturprojekt

Kapitel 1

Formål og område

§ 1. Lovens formål er at gennemføre en genopretning af Skjern Å-systemet fra Borris til udløbet i Ringkøbing Fjord inden for de områder i Skjern Kommune og Egvad Kommune, Ringkøbing Amt, som fremgår af kortbilag 1 (projektområdet).

Stk. 2. Genopretningen skal skabe mulighed for, at åsystemets snoninger og naturlige vandstandsvariationer genskabes og dermed bidrage til at forbedre levevilkårene for dyre- og plantelivet, sikre en høj vandløbskvalitet i Skjern Å-systemet og høj vandkvalitet i Ringkøbing Fjord samt forbedre mulighederne for friluftslivet.

Kapitel 2

Projektets gennemførelse

§ 2. Mellem Borris og Rute 11 lægges Skjern Å overvejende tilbage i sine gamle slyngninger. Åen skal gå under den eksisterende bro mellem Gjaldbæk og Sønderby og vil på strækningen mellem sammenløbet med Omme Å og Rute 11 blive lagt i et leje syd for det nuværende leje. Omme Å lægges på strækningen fra sammenløbet med Gundesbøl Å til sammenløbet med Skjern Å tilbage i sine gamle slyngninger. Gundesbøl Å lægges i sit gamle leje på strækningen til Præstbro. Skjern Å vil fortsat passere Rute 11 og jernbanen mellem Skjern og Tarm under de eksisterende broer.

Stk. 2. Vest for Rute 11 føres Skjern Å syd om det centrale Hestholm, hvor et sømråde vil blive dannet, og under en ny bro ved Lønborgvej umiddelbart nord for Lønborg. Inden udløbet i

Ringkøbing Fjord opdeles Skjern Å i flere løb, så der skabes et deltaområde.

§ 3. De nye vandløb udgraves, mens størstedelen af de nuværende vandløbsstrækninger og afvandingskanaler, der bliver overflødige, bliver fyldt op.

Stk. 2. Dele af Skjern Å's norddige og Sydlige Parallelkanals diger bevares. Overflødige diger fjernes eller reduceres. Der etableres nye diger i vestenden af Lønborg-Kyvling Pumpelag, i østenden af Damsø Pumpelag samt øst for Lønborggård.

Stk. 3. Det nuværende forløb af Rute 11, jernbanen mellem Skjern og Tarm, Lønborgvej, Kodbølvej samt Sønderskovvej ved Gjaldbæk over Skjern Å og Omme Å bevares. Der etableres en ny bro over Skjern Å ved Lønborgvej og ved Kodbølvej ved Albæk.

Stk. 4. Overflødige pumpelagsbroer og pumpestationer fjernes, og berørte ledningsanlæg omlægges i nødvendigt omfang. De eksisterende spildevandsledninger ledes til henholdsvis Skjern Å og Ganer Å. Dambrug inden for projektområdet nedlægges.

Stk. 5. Der etableres stier og adgangsmuligheder inden for projektområdet.

§ 4. Miljø- og energiministeren træffer beslutning om udførelse af de foranstaltninger inden for projektområdet, der er nødvendige for gennemførelse af projektet.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren kan træffe beslutning om udførelse af mindre foranstaltninger uden for projektområdet, hvis det er nødvendigt for at undgå uønskede konsekvenser af projektet.

§ 5. Miljø- og energiministeren kan med henblik på gennemførelse af projektet erhverve fast ejendom, herunder ved mageskifte og jordforde-
ling.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren kan med henblik på gennemførelse af projektet indgå aftaler med ejere af arealer inden for projekto-
rådet om udførelse af nødvendige foranstaltning-
er og om arealernes fremtidige drift. Ministeren
lader aftalerne tinglyse på de pågældende ejen-
domme forud for andre rettigheder, uanset hvor-
når disse er stiftet.

Stk. 3. Miljø- og energiministeren kan ekspro-
priere fast ejendom, når det er nødvendigt for
gennemførelse af projektet. Ekspropriation sker
efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved
ekspropriation vedrørende fast ejendom.

§ 6. Der kræves ikke tilladelse efter reglerne i
kapitel 2 i lov om naturbeskyttelse og § 35, stk.
1, i lov om planlægning til udførelse af foran-
staltninger efter §§ 2-4.

Stk. 2. Reglerne i kapitel 6, 9 og 10 i lov om
vandløb og reglerne i lov om planlægning om til-
vejebringelse af region-, kommune- og lokalplan-
er finder ikke anvendelse på udførelse af for-
anstaltninger efter §§ 2-4.

§ 7. Enhver, der lider tab ved en foranstaltning
vedrørende vandløb efter denne lov, har ret til
erstatning.

Stk. 2. Spørgsmålet om, hvorvidt en foran-
staltning vedrørende vandløb efter denne lov
medfører erstatningspligt, kan af den, der mener
sig berettiget til erstatning, indbringes for land-
væsenkommissionen.

Stk. 3. I mangel af enighed om erstatningens
størrelse indbringer miljø- og energiministeren
spørgsmålet for landvæsenkommissionen.

Stk. 4. Landvæsenkommissionens kendelser
efter stk. 2 og 3 kan indankes for overlandvæ-
senkommissionen.

§ 8. Under arbejdets udførelse overtages ved-
ligeholdelsen af de vandløb, der ligger inden for
projektorrådet, af miljø- og energiministeren.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren kan efter
forhandling med vandløbsmyndigheden beslutte
i en periode på indtil 4 år efter arbejdets afslut-
ning at overtage vedligeholdelsen helt eller del-
vis af de vandløb, der ligger inden for projekto-
rådet.

§ 9. Miljø- og energiministeren udarbejder i
samarbejde med vandløbsmyndigheden de nød-
vendige ændringer i gældende regulativer, jf. ka-
pitel 5 i lov om vandløb.

Stk. 2. I regulativerne skal det bestemmes, at
der bortset fra særlige tilfælde ikke må foretages
vedligeholdelse.

Kapitel 3

Opfølgende foranstaltninger

§ 10. Miljø- og energiministeren underretter
senest 2 måneder efter lovens ikrafttræden ejere
af arealer inden for projektorrådet om lovens
indhold.

§ 11. Når arbejdet i forbindelse med projektet
er afsluttet, må der ikke foretages afvanding eller
terrænændring af arealer inden for projekto-
rådet.

Stk. 2. Tilsynsmyndigheden kan i særlige til-
fælde gøre undtagelse fra reglen i stk. 1.

§ 12. Når arbejdet i forbindelse med projektet
er afsluttet, må der ikke foretages gødskning og
omlægning af græsarealer eller anvendes pesti-
cider inden for projektorrådet.

Stk. 2. Tilsynsmyndigheden kan i særlige til-
fælde tillade omlægning af græsarealer og an-
vendelse af pesticider.

Stk. 3. Tilsynsmyndigheden kan foretage na-
turpleje af arealer inden for projektorrådet.

Stk. 4. Ejere eller brugere af arealer inden for
projektorrådet har ret til erstatning for tab, der
følger af begrænsningerne i arealanvendelsen ef-
ter stk. 1. Erstatningen fastsættes i forbindelse
med indgåelse af aftaler efter § 5, stk. 2, eller
gennemførelse af ekspropriation efter § 5, stk. 3.

§ 13. Når arbejdet i forbindelse med projektet
er afsluttet, har offentligheden adgang til area-
lerne inden for projektorrådet efter de regler,
der efter § 24 i lov om naturbeskyttelse gælder
for offentlighedens adgang til offentligtejede,
udyrkede arealer, jf. dog stk. 2.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren kan efter
forhandling med Ringkjøbing Amtsråd fastsætte
nærmere regler om offentlighedens adgang til og
rekreative udnyttelse af arealerne, herunder reg-
ler der fraviger § 24 i lov om naturbeskyttelse.

Stk. 3. Ved fastsættelse af regler i medfør af
stk. 2 skal hensyn til befolkningens rekreative

muligheder, herunder adgang til jagt, fiskeri og sejlad, afvejes over for hensyn til beskyttelse af flora og fauna.

Stk. 4. Der ydes erstatning for de tab, som påføres ejere eller brugere af arealer, der er omfattet af bestemmelsen i stk. 1, eller af arealer, for hvilke der fastsættes regler i medfør af stk. 2. Reglerne i §§ 34-35 i lov om jagt og vildtforvaltning finder anvendelse ved fastsættelse og udbetaling af erstatning.

§ 14. Miljø- og energiministeren iværksætter i samarbejde med Ringkjøbing Amtsråd under gennemførelsen af projektet og i en periode efter, det er afsluttet, overvågning af projektets virkning på naturen inden for projektområdet.

Kapitel 4

Administrative bestemmelser

§ 15. Miljø- og energiministeren kan efter forhandling med Ringkjøbing Amtsråd fastsætte regler om tilsyn med overholdelse af bestemmelserne i § 11, stk. 1, § 12, stk. 1, og § 13, stk. 1, og med overholdelse af regler udstedt i medfør af § 13, stk. 2, herunder regler om, hvilke myndigheder der varetager tilsynet, og om tilsynets nærmere udøvelse. Der kan fastsættes regler om klage over tilsynsmyndighedens afgørelser, herunder at afgørelserne ikke kan indbringes for anden administrativ myndighed.

§ 16. Det påhviler den til enhver tid værende ejer eller bruger af en ejendom at berigtige forhold, der er i strid med loven. Reglerne i § 74, stk. 2-3, og § 92 i lov om naturbeskyttelse finder tilsvarende anvendelse.

§ 17. Miljø- og energiministeren kan bemyndige en under ministeriet oprettet styrelse eller tilsvarende institution til at udøve de beføjelser, der i denne lov er tillagt ministeren.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren kan fastsætte regler om adgangen til at klage over afgørelser, der er truffet i henhold til bemyndigelse efter stk. 1, herunder at afgørelserne ikke kan indbringes for anden administrativ myndighed.

Kapitel 5

Straf og ikrafttræden

§ 18. Med bøde straffes den, der

- 1) overtræder § 11, stk. 1, eller § 12, stk. 1,
- 2) tilsidesætter vilkår i en tilladelse efter § 11, stk. 2, eller § 12, stk. 2,
- 3) færdes eller opholder sig på arealerne på anden måde end tilladt efter § 13, stk. 1,
- 4) i strid med § 13, stk. 1, forhindrer eller vanskeliggør offentlighedens adgang til arealerne, eller
- 5) undlader at efterkomme påbud efter § 16, stk. 2.

Stk. 2. I regler, der udstedes i medfør af § 13, stk. 2, kan der fastsættes straf af bøde for overtrædelse af bestemmelser i reglerne.

Stk. 3. Der kan pålægges selskaber m.v. (juridiske personer) strafansvar efter reglerne i straffelovens 5. kapitel.

§ 19. Loven træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende.

Stk. 2. Miljø- og energiministeren træffer beslutning om ophævelse af følgende bestemmelser:

- 1) Overfredningsnævnets kendelse af 29. oktober 1956 vedrørende fredning af Raadensig Dam og nogle tilstødende arealer.
- 2) Overfredningsnævnets kendelse af 28. april 1973 om fredning af arealer ved Albæk bro i Skjern kommune, for så vidt angår bestemmelser vedrørende arealer inden for projektområdet.

Bemærkninger til lovforslaget

Almindelige bemærkninger

1. Indledning

Folketinget vedtog i 1987 et beslutningsforslag, B 79, om genskabelse af Skjern Å-systemets selvrensende effekt. Af bemærkningerne til beslutningsforslaget fremgik det, at den nedre del af Skjern Å skulle genskabes som en velfungerende biologisk enhed, bl. a. for at genoprette eller restaurere et internationalt værdifuldt naturområde, at mangedoble områdets rekreative og turistmæssige værdi samt at genskabe erhvervsfiskeriet i Ringkøbing Fjord.

Det fremgik tillige, at åens snoninger og naturlige vandstandsvariationer skulle genskabes inden for projektområdet.

Efter vedtagelsen blev der nedsat en arbejdsgruppe, som skulle vurdere, hvilket projekt der ville give det bedste resultat set i forhold til det investerede beløb. Arbejdsgruppen indkaldte forslag og ideer til projektet, og der blev afholdt offentlige møder. Arbejdsgruppen indstillede herefter i juni 1988 den såkaldte Sydløsning som forslag til, hvordan genskabelsen af Skjern Å's nedre løb bedst kunne gennemføres.

Arbejdet med jordopkøb og jordfordeling startede i 1991. Med udgangen af 1997 er der erhvervet 1.585 ha inden for projektområdet, der er på i alt 2.192 ha, svarende til ca. 72% af området. I forbindelse med projektet har der været nedsat et rådgivende udvalg bestående af lokale myndigheder og organisationer samt centrale myndigheder. Udvalget har blandt andet rådgivet om projektområdets endelige afgrænsning og projekteringen.

Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg har løbende været orienteret om projektet gennem redegørelser fra de respektive miljøministre. Udvalget har i 1993 (B 31) og 1996 (B 63) afgivet beretninger i forbindelse med projektet. Finansudvalget har ved aktstykkerne 127 7/2 1990, 71 9/12 1992 og 144 23/2 1994 tiltrådt samt ved aktstykke 200 21/2 1995 taget til efterretning, at der af de bevillinger, der har været opført på de årlige finanslove til naturforvaltning, afsættes midler til gennemførelsen af projektet. Med udgangen af 1997 er der afholdt udgifter på 77 mio. kr.

til erhvervelser, jordfordeling, projektering, overvågning, information m.v.

Skjern Å er Danmarks vandrigeste å. Den afvander et opland på ca. 250.000 ha svarende til 11% af Jyllands areal. I årene 1962-68 blev der gennemført en gennemgribende regulering af Skjern Å's nedre del med tilløb, omfattende et areal på i alt 4.000 ha. Åen blev lagt i inddigede kanaler, og grundvandsstanden blev sænket, således at området kunne omdannes fra eng og rørskov til agerjord. Afvandingen og opdyrkingen medførte dog øget okkerforurening og næringsstofbelastning af Ringkøbing Fjord. Samtidig forsvandt et enestående og vigtigt naturområde, og levevilkårene for en række truede plante- og dyrearter blev stærkt forringede. Endelig er der som følge af afvandingen sket store sætninger i de tørverige jorde i Skjern Å-dalen, og sætningerne fortsætter, hvorfor opdyrkingen bliver mere og mere besværlig.

Naturgenopretningen skal sikre, at der kan genskabes et stort og sammenhængende naturområde af enestående værdi i ådalen. Gennem reetablering af slyngede vandløb med naturlige vandstandsvariationer og våde enge forbedres åernes selvrensende evne, og vandkvaliteten i den nedre del af Skjern Å-systemet forbedres. Levevilkårene for en række plante- og dyrearter vil blive forbedrede, ligesom mulighederne for rekreativ udnyttelse øges.

Projektet vil bidrage til opfyldelse af de målsætninger for nedsættelse af nitratudvaskning, der er fastsat i Vandmiljøplan II og i EF's nitratdirektiv.

2. Hovedtræk i lovforslaget

Lovforslaget beskriver hovedpunkterne af de anlægsarbejder, der skal udføres i forbindelse med naturprojektet, samt bemyndiger miljø- og energiministeren til at træffe beslutning om de foranstaltninger, der er nødvendige for at realisere projektet. Det foreslås, at miljø- og energiministeren kan indgå aftaler med lodsejere i projektområdet om arealerhvervelser eller gennemførelse af projektet på arealerne. I det omfang det er nødvendigt, og der ikke ved aftaler er mulighed for at gennemføre foranstaltningerne, kan

ministeren ekspropriere efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom (statsekspropriationsloven).

Det foreslås, at Folketingets behandling af lovforlaget skal træde i stedet for Ringkjøbing Amtsråds behandling af projektet efter naturbeskyttelsesloven og planloven samt vandløbsmyndighedernes behandling efter vandløbsloven. Endvidere foreslås det, at miljø- og energiministeren i samarbejde med vandløbsmyndighederne foretager de ændringer i de eksisterende vandløbsregulativer, som skal være gældende, når arbejdet er afsluttet, og som skal afspejle de ændrede fysiske forhold og den højere prioritering af natur- og miljømæssige forhold.

Det foreslås, at der efter arbejdets afslutning ikke må foretages afvanding eller terrænændring, og at det for at sikre den naturlige udvikling i området og den maksimale selvrensning fastsættes, at der fremover ikke må gødes, foretages omlægning af græsarealer eller anvendes pesticider. Det foreslås desuden, at offentligheden, når arbejdet er afsluttet, har adgang til arealerne inden for projektområdet efter de regler, der efter naturbeskyttelsesloven gælder for offentlighedens adgang til offentligt ejede, udyrkede arealer, og at miljø- og energiministeren efter forhandling med Ringkjøbing Amtsråd kan fastsætte regler om jagt m.v. i projektområdet.

3. Projektets udformning og de miljømæssige konsekvenser heraf

Der er gennemført en vurdering af projektets virkning på miljøet (VVM-vurdering). De bemærkninger, der er modtaget ved den offentlige høring i forbindelse med VVM-redegørelsen, har givet anledning til en mindre udvidelse af projektområdet med dels området ved Kong Hans' Hul, dels Gundesbøl Å.

3.1. Naturgenopretningen af den nedre del af Skjern Å-systemet

Skjern Å Naturprojekt omfatter en genopretning af den nedre del af Skjern Å fra Borris til udløbet i Ringkøbing Fjord, den nedre del af Omme Å fra Sønderkov Dambrug til sammenløbet med Skjern Å samt den sidste del af Gundesbøl Å fra sammenløbet med Omme Å til Præstbro. Projektområdet omfatter ca. halvdelen af det oprindeligt afvandede areal. Det følger i store træk interessegrænsen for hovedafvandingen, undtagen for Damsø og Stauning-Ganer Pumpe-lag, som ligger uden for projektområdet, samt en del af Lønborg-Kyving Landvindingslag nord for Tarm, hvor de eksisterende diger følges. Projektområdets af-

grænsning er vist på kortbilag 1. Projektområdet omfatter de arealer, der kan forudses i praksis at ville blive berørt af vandstandshævningen. I forbindelse med jordfordeling m.v. vil der i marken ske en præcisering og justering af projektafgrænsningen.

I forbindelse med naturgenopretningen vil placeringen af de fremtidige vandløb langt overvejende ske med udgangspunkt i de vandløbsforløb, som Skjern Å og Omme Å havde, inden de store reguleringer blev foretaget tidligere i dette århundrede.

Projektet indebærer, at Skjern Å i den østlige del af ådalen får kraftige slyngninger og forholdsvis høj strømhastighed. I området ved Damsø efter sammenløbet med Omme Å reetableres åen med et mere afdæmpet slyngningsmønster. Vest for Rute 11 og jernbanen åbner landskabet sig i en marskagtig og vidtstrakt flade. Åen vil også her blive reetableret omtrent som før reguleringerne. Ud mod fjorden deles åen i to hovedudløb, der her deles yderligere ved udløbet i fjorden. Den planlagte linieføring medfører, at Skjern Å's længde øges fra den nuværende regulerede strækning på ca. 19 km til ca. 26 km, og Omme Å forlænges fra den nuværende ca. 3 km regulerede strækning til ca. 5 km ureguleret åløb.

Skjern Å og Omme Å anlægges i vid udstrækning, så vandløbene får lov til at udvikle sig frit i ådalen inden for projektområdet, idet der alene udføres særlig sikring ved broer og ved digekanter, som vurderes at blive udsatte for uønsket erosion. Det fremtidige tracé kantes på nogle strækninger med levéer, som er lave terrænforhøjninger, der ofte forekommer naturligt ved store vandløb.

3.2. Udformning

På strækningen mellem Borris og sammenløbet mellem Skjern Å og Omme Å lægges Skjern Å tilbage i sine gamle slyngninger. Åen skal dog gå under den eksisterende bro mellem Gjaldbæk og Sønderby, hvorfor der på en strækning ved broen vil ske en parallelforskydning i forhold til det gamle løb. Omme Å lægges på strækningen mellem Sønderkov Dambrug og sammenløbet med Skjern Å tilbage i sine gamle slyngninger. Gundesbøl Å lægges tilbage i sit gamle leje på strækningen fra sammenløbet med Omme Å til Præstbro.

Ved Lundenæs, hvor Skjern Å og Omme Å i dag løber sammen, er det på grund af projektafgrænsningen nødvendigt at parallelforskyde Skjern Å's forløb mod syd i forhold til det tidligere forløb. Sammenløbet mellem Skjern Å og Omme Å etableres ca. 1/2 km længere mod vest end det nuværende. På hele stræk-

ningen fra det nuværende sammenløb med Omme Å og ned til landevejsbroen etableres Skjern Å i et leje syd for det nuværende løb. Slyngningsmønstrer vil blive mere afdæmpet end længere opstrøms, hvilket er i overensstemmelse med det tidligere forløb. Skjern Å passerer Rute 11 og jernbanen mellem Tarm og Skjern under de eksisterende broer. Der placeres en slyngning umiddelbart opstrøms landevejsbroen.

Gennem Øster Hestholm følges det tidligere åløb til den nuværende Sydlige Parallelkanal lidt opstrøms tilløbet fra Tarm Bybæk. Sydlige Parallelkanal vil herfra og til Østerenge udgøre det fremtidige løb, idet der dog etableres en slyngning mod nord ved Vester Hestholm. Fra Sydlige Parallelkanal føres Skjern Å gennem Østerenge til en ny bro ved Lønborgvej, der etableres umiddelbart nord for Lønborg.

I ådalens vestligste del opdeles Skjern Å i to løb. Det nordlige løb føres via Sydlige Parallelkanal til den nuværende Skjern Å og deles yderligere før udløbet i Ringkøbing Fjord. Det sydlige løb føres til et nyt udløb ved Poldene. Før udløbet deles dette løb også. Dermed skabes mulighed for udvikling af et varieret deltaområde.

I det centrale Hestholm vil der blive dannet et stort sø- og vådområde. Skjern Å vil gå i et selvstændigt løb syd for dette vådområde. Dette er valgt for at minimere risikoen for, at lakseynglen ædes af rovfisk, jf. afsnit 3.5. hvor konsekvenserne for laksebestanden er omtalt. Samtidig udnyttes det tidligere åløb. Søen i Hestholm vil blive gennemstrømmet af Ganer Å, og udløbet placeres ved Amholm Bro, hvor Sydlige Parallelkanal i dag løber under Lønborgvej. Herfra og til sammenløbet med Skjern Å laves en enkelt slyngning mod vest og syd.

De mindre tilløb til ådalen, som alle i dag er tilsluttet Sydlige eller Nordlige Parallelkanal, ledes fremover til Skjern Å. Sydlige Parallelkanal bibeholdes over en ca. 2,7 km lang strækning umiddelbart nord for Tarm By. Hermed opretholdes vandafledningerne fra de mindre vandløb fra Tarm. Kodbøl-styrtet vil blive fjernet.

De nye vandløb bliver forgravede med vandløbsdimensioner, der tilgodeser en god hydraulisk funktion og en nogenlunde neutral sedimenttransport ned gennem vandløbet. De øvre strækninger af Skjern Å anlægges med en bundbredde på 22 m, der efter sammenløbet med Omme Å øges til 35 m. Ved udløbet i fjorden er løbene brede med dimensioner på op til 50-65 m. Hældningen af vandløbet aftager fra 0,275‰ på den opstrøms strækning til sammenløbet med Omme Å, hvorefter der er valgt en hældning på 0,22‰. På de

sidste kilometer inden fjorden er der ikke noget fald. De fremtidige afvandingsforhold, herunder vurdering af oversvømmelsesrisikoen, er nærmere omtalt i afsnit 3.7.

Udformningen af projektet er vist på kortbilag 1.

3.3. Anlægsarbejder

De nye vandløb forgraves til den dimension, de naturligt vil have med det givne fald og den givne hældning og afstrømning. De nuværende vandløbsstrækninger og de mange afvandingskanaler, der ikke anvendes, vil som hovedregel blive fyldt op. Det nuværende Skjern Å-leje nedstrøms de arealer, der er omfattet af Damsø Pumpelag, og ud mod fjorden vil dog kun blive delvis fyldt op, og flere strækninger vil fremover stå som afsnørede vandområder. Ved en terrænregulering skabes en svagt skrånende flade fra Norddiget ud i Hestholm-området.

Skjern Å's norddige bibeholdes på strækningen fra de arealer, der er omfattet af Damsø Pumpelag, til udløbene i fjorden. Sydlige Parallelkanals syddige bibeholdes på strækningen fra Rute 11 til grænsen mod Bøel Enge. Sydlige Parallelkanals norddige bibeholdes på strækningen fra Kong Hans' Bro og nedstrøms til sammenløbet med Skjern Å. Alle andre diger i projektområdet, der ikke fremover har en funktion som afgrænsning af området eller som adgangsvej, nedlægges eller reduceres.

Der etableres to 500-600 m lange diger, der skal afgrænse projektområdet ind mod henholdsvis Lønborg-Kyvlung Pumpelag og Damsø Pumpelag. Der foretages terrænreguleringer ved Klinkerne for at sikre de lavereliggende arealer uden for projektafgrænsningen, ligesom der etableres et dige umiddelbart øst for Lønborggård med en mindre pumpebrønd. Lovforslaget indeholder herudover en bemyndigelse til miljø- og energiministeren til at gennemføre mindre afværgeforanstaltninger, hvis det viser sig påkrævet, jf. lovforslagets § 4, stk. 2.

Ud over Rute 11 og jernbanen bibeholdes Lønborgvej, Kodbølvej samt Sønderkovvej ved Gjaldbæk over Skjern Å. I Omme Å-dal bibeholdes Sønderkovvej. I projektområdet etableres der stier og adgangsmuligheder.

Fem af de nuværende pumpebroer i ådalen bliver overflødige og kan derfor fjernes. Der etableres en ny bro over Skjern Å ved Lønborgvej og ved Kodbølvej ved Albæk. Desuden etableres en gang- og cykelbro over Ganer Å. Pumpestationerne Midt og Sydvest nedlægges, og pumpeydelsen på to af de resterende pumpestationer reduceres.

Projektet medfører omlægning af naturgasledningen ved Damsø og telefonkabler i veje, jordlægning af el-luftledninger eller erosionssikring af mastefundamenter. Industrispildevandsledningen fra Skjern Trikotage Farveri ledes til Skjern Å og udløbsarrangementet justeres. Udløbene fra Skjern Renseanlæg og papirfabrikken ledes fortsat til Ganer Å. Kodbøl Dambrug nedlægges. Såfremt de ændrede udløbsforhold giver problemer for opgangen af laks, vil der endvidere blive gennemført afværgeforanstaltninger, jf. afsnit 3.5.

3.4. Landskabsmæssige konsekvenser

De overordnede principper i projektet er at genslynge Skjern Å og Omme Å samt genskabe en naturligt fungerende ådal med våde enge og med mulighed for naturlige vandstandsvariationer. Åen vil i overvejen- de grad følge tidligere løb, hvorved der opnås en situation, der er i overensstemmelse med den hidtidige og langsigtede landskabsudvikling. Samtidig vil åens dynamik og sedimenttransport genskabes. Oplevelsen af en åben ådal vil forstærkes gennem fjernelse af diger og andre tekniske anlæg.

Landskabet vil fremover bestå af en række forskellige naturtyper og få større mulighed for at udvikle sig. F. eks. vil de laveste områder få tilført sediment eller gro til, således at de sætninger, der har forårsaget en betydelig terrænændring, modvirkes. I Hestholm Sø vil terrænet hæve sig ved sedimentation og tilgroning samt opbygning af tørv. Nettoakkumuleringen forventes ved et groft skøn at fylde søen op inden for en periode på 60-100 år. I deltaet vil erosion og aflejring skabe mulighed for, at nye strømløb dannes. Det nuværende kystområde ned mod Skaven Strand vil ikke få ændrede aflejningsforhold som følge af projektet i forhold til nu.

3.5. Flora, fauna og økologi

Naturgenopretningen indebærer, at de naturlige betingelser i ådalen reetableres ved genskabelse af vådområder og naturligt fungerende vandløb, vandstandshævninger og ophør af intensiv landbrugsdrift. Dette vil gavne den naturlige flora og fauna i forhold til den nuværende situation.

Som følge af variationer i vandstand vil der blive skabt en afvekslende og varieret mosaik af forskellige plantesamfund som rørsump, enge, overdrev, krat og hede. De forskellige plantesamfund vil være udsat for en naturlig succession i forbindelse med tilgroning og tørvedannelse. For at sikre denne udvikling samt maksimere den selvrensende effekt som følge af projektet

foreslås det, at der ikke må gødes, foretages omlægning af græsarealer eller anvendes pesticider.

For at bevare indtrykket af en åben ådal og for at sikre den flora og fauna, som bl.a. er tilknyttet engene, vil størstedelen af arealet blive plejet ved græsning, høslæt og rørskær. Der vil dog også være nogle områder, som udlægges til naturlig udvikling. For de statslige arealer vil der efter projektets gennemførelse blive udarbejdet en drifts- og plejeplan. For private arealer vil der være mulighed for gennemførelse af pleje.

Det fredede Råddensig Kær, der siden afvandingen har været udsat for kraftig tilgroning, vil ikke blive berørt af gravearbejdet, men der vil ske en hævnning af vandstanden. Vandstandshævningen vil modvirke tilgroningen i vådområdet. I Albæk Mose, der ligeledes er fredet, vil en tidligere åslynge i mosens vestlige del blive inddraget i Skjern Å's nye forløb. Dette indebærer gravninger i mosens udkant. Vegetationen i denne del af mosen vurderes at kunne regenereres i løbet af få vækstsæsoner. Resten af mosen vil blive påvirket af den generelle vandstandsstigning i området, som vil modvirke yderligere tilgroning. Alle øvrige naturlokaliteter inden for projektområdet er gennemgået, og det er vurderet, hvilke der bør friholdes i forbindelse med anlægsarbejderne, hvilke der kan inddrages, hvis der tages specielle hensyn ved anlægsarbejderne, og hvilke der uden negative konsekvenser kan inddrages.

Vandranken, der er udbredt i Sydlige Parallelkanal, er truet af udryddelse i hele sit europæiske udbredelsesområde. For bl.a. at tilgodese vandranken bevares de strækninger af Sydlige Parallelkanal, hvor arten i dag har sin hovedudbredelse. Vandrankens voksested i Albæk Mose bevares, og spredningen sikres via den planlagte forbindelse til Skjern Å. Hævning af vandstanden i projektområdet og dermed også i mange af de tidligere åslynger vil genskabe potentielle vandrankelokaliteter.

Skjern Å-dalen har et meget stort potentiale for at kunne tiltrække vandfugle efter naturgenopretningen. De åbne søflader vil tiltrække andefugle, lappedykker og vandhøns. Rørsumpene vil give gode muligheder for bl.a. rørdrum, rovfugle som rørhøg og hedehøg samt en række rørsumplevende småfuglearter. Grågåsen vil ligeledes kunne yngle i rørsumpen. Engområderne vil have stor betydning for en række ande-, gåse-, vade- og mågefugle. Skjern Ådalen vil efter projektets gennemførelse fremstå som en optimal lokalitet for sjældne arter som hvid stork og engsnarre.

Odderen er i dag et af de mest truede pattedyr i Danmark. I forbindelse med naturgenopretningen genskabes en række forhold af særlig betydning for odderen, idet der vil ske en forbedring af vandkvaliteten og vandløbets fysiske udformning. Samtidig vil de eksisterende barrierer inden for projektområdet blive fjernet, og spredningsveje på tværs af større trafik anlæg vil blive sikret ved hjælp af faunapassager. Det vurderes, at området kan udvikle sig til at blive et særdeles værdifuldt leveområde for odderen.

Naturgenopretningen vurderes ikke i større omfang at påvirke rævens forekomst i området. Rådyr vil fortsat være almindeligt forekommende i hele ådalen.

Gennem en hævelse af vandstanden vil forholdene for padder og krybdyr blive forbedrede.

Et åløb med sving og dybere partier samt overgangsstrækninger med hurtigt strømmende vand vil give flere læ- og skjulesteder samt et større udbud af byttedyr og dermed bedre forhold for åens lakse- og ørredbestande. I forbindelse med naturgenopretningen vil mange af de oprindelige gydepladser blive genskabt. Lakse- og ørredsmolt kan have en stor dødelighed, når de skal passere søområder på deres vej mod havet, især fordi de er i fare for at blive ædt af rovfisk. En sådan dødelighed vurderes i den nuværende situation at være kritisk for Skjern Å-laksen på grund af den meget lille bestand. Ved at lade Skjern Å passere syd om det nye søområde ved Hestholm undgås tab af lakse- og ørredsmolt i søen. På lang sigt vil aflejringer af sediment nedstrøms Tarm Bybæk betyde, at åen vil skifte løb og gå gennem Hestholmområdet. På grund af de omfattende udsætninger af laks og ørred og nye fiskerireguleringer forventes bestanden på dette tidspunkt at være så stor, at en dødelighed i søområdet ikke længere er problematisk. Skulle overvågningen vise, at bestanden mod forventning ikke har nået et tilstrækkeligt højt niveau, skal en fortsat adskillelse af Skjern Å og søen i Hestholm sikres ved oprensning af åløbet.

Spildevandsudledningen fra Trikotagefabrikken ledes fremover direkte til Skjern Å, og spildevandet fra Skjern Renseanlæg og papirfabrikken ledes til Ganer Å. Dette vurderes ikke at påvirke opgangen af laks og ørred. Opstrøms i Skjern Å-systemet er der således i dag spildevandsudledninger fra en lang række rensningsanlæg, industrier og dambrug. Samtidig er der opgang af ørred i Sydlige Parallelkanal, som spildevandet ledes til i den nuværende situation. Udledning til Skjern Å vil betyde en væsentligt større fortynding. I forbindelse med projektets gennemførelse vil der ske

en overvågning af laksebestanden. Skulle det mod forventning vise sig, at de ændrede udløbsforhold giver problemer for opgangen af laks og ørred, vil der blive gennemført afværgeforanstaltninger.

Skjern Å er foreslået udpeget som EF-habitatområde fra udløbet og op til Arnborg. Den vestligste del af åen vil indgå i det foreslåede EF-habitatområde »Ringkøbing Fjord m.m.«, medens hovedparten af åen vil indgå i det foreslåede EF-habitatområde »Skjern Å, herunder Sydlige Parallelkanal«. Projektet vil arealmæssigt indgå som en del af de to habitatområder. Udpegningsgrundlaget for »Skjern Å, herunder Sydlige Parallelkanal« er bl. a. odder, laks og vandranke, og projektet må i sin helhed vurderes til at blive til gavn for disse arter. Naturgenopretningen og anlæg af faunapassager vil bidrage til en mere gunstig bevaringsstatus for odder i området. Det fremtidige åløbs mere varierede forløb med slyngninger, dybere partier og strækninger med hurtigt strømmende vand vil begunstige laksen. Opretholdelsen af de dele af Sydlige Parallelkanal, som er kernelokalitet for vandranke, kombineret med muligheden for spredning af denne art fra Albæk Mose til de dele af Skjern Å, hvorfra den nu er forsvundet, må også anses som en positiv udvikling for habitatområdet.

For EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 43, Ringkøbing Fjord, vil projektet være med til at reducere belastningen med kvælstof, fosfor og organisk stof til Ringkøbing Fjord, hvilket vil fremme undervandsvegetationen i fjorden og forbedre fødegrundlaget for fjordens fugle.

På denne baggrund er projektet i fuld overensstemmelse med de bestemmelser i henholdsvis EF-habitatdirektivet og EF-fuglebeskyttelsesdirektivet, der tager sigte på at forbedre naturforholdene og fremme en gunstig bevaringsstatus for floraen og faunaen i beskyttelsesområderne. Områdets udpegning som habitatområde og fuglebeskyttelsesområde forhindrer ikke offentlighedens brug af arealerne, herunder jagt og fiskeri.

Efter projektets gennemførelse vil der blive iværksat en overvågning af konsekvenserne for blandt andet flora og fauna.

3.6. Kulturhistoriske forhold

De kulturhistoriske interesser inden for projektområdet er alle fra perioden før de store reguleringer og hovedafvandingen af ådalen. Langt de fleste af fundene vil ikke blive berørt af det fremtidige forløb, som i store træk følger forløbet inden afvandingen.

Det eneste fredede fortidsminde i ådalen, Lundenæs Voldsted, er beliggende uden for (nord for) projektområdet.

Inden for projektområdet findes 3 områder af væsentlig kulturhistorisk interesse: Lundenæs området, »Æ lejr« samt broanlæg og vejspor mellem Skjern og Tarm. Dertil kommer en række arkæologiske fundsteder.

I Lundenæs området er åforløbet forskudt således, at åslyngen med den fra middelalderen kendte laksegård friholdes. Den svenske lejrplads fra krigene i 1600-tallets midte, »Æ lejr«, ved det gamle vejforløb over Tarm Kær friholdes ligeledes ved en forskydning af åforløbet på dette sted. I ådalen kendes endvidere som en del af det tidligere vejforløb fra Skjern til Tarm middelalderens længste træbro. Umiddelbart nord for broen lå Skjern Brogård, hvor der var kro, og hvor brotolden blev opkrævet. Der er i forbindelse med vejsporet fundet rester af flere broer, milesten m.m. Det fremtidige åløb vil krydse vejsporet på et sted, hvor der ikke findes synlige spor, som kan blive forstyrret. Selve området med broer er friholdt ved en bue på åløbet.

De arkæologiske fundsteder i projektområdet omfatter 4 bopladshuse, 4 offerfund, 1 løsfund samt 8 andre fund. Anlægsarbejdet forventes ikke at indebære konflikt med disse kendte arkæologiske interesser. Det anses heller ikke for sandsynligt, at der skulle fremkomme hidtil ukendte arkæologiske lag i forbindelse med anlægsarbejderne, da hele området har været gennemgravet i forbindelse med hovedafvandingen i 1960'erne.

3.7. Afvandingsforhold

Ved at tillade, at engene i ådalen oversvømmes, og ved at Hestholm indgår i projektet som et stort vandområde, udnyttes ådalens store hydrauliske kapacitet, og der opnås en udjævning og forsinkelse af de høje afstrømninger. Dette mindsker risikoen for oversvømmelser i Skjern og Tarm i forhold til den nuværende situation.

Som et resultat af naturgenopretningen vil man i Skjern i den fremtidige situation opnå en væsentlig forbedret sikkerhed mod oversvømmelser, idet underføringen af Ganer Å ved den nuværende Skjern Å vil blive sløjfet, og Ganer Å vil løbe direkte ud i Hestholm Sø. Vandstanden i Ganer Å vil derfor i den fremtidige situation blive lavere end i dag ved meget høje vandføringer.

Vandstanden ved sammenløbet mellem Tarm Mølebæk og Tarm Bybæk vil ved ekstremt store afstrøm-

ninger være uændret i forhold til de nuværende forhold. For Tarm by vil restaureringen således betyde samme sikkerhed som i dag mod oversvømmelser ved ekstremt store afstrømninger. I forhold til de nuværende vandløbsregulativer vil sikkerheden i Tarm ved ekstremt store afstrømninger blive forbedret ved projektets gennemførelse.

I Skjern Å'ens øvre del vil sikkerheden mod oversvømmelser være omtrent som i den nuværende situation. I Omme Å ved sammenløbet med Gundesbøl Å vil der fremover være en lavere vandstand ved ekstremhændelser og ellers samme sikkerhed som i dag.

Åen vil på strækningen efter tilløbet af Tarm Bybæk gradvis få en sedimenttilvækst i bunden, således at åen inden for en periode på 20-25 år efterhånden vil finde nye løb gennem Hestholm. Dette vil være en del af en naturlig udvikling. En gradvis sedimenttilvækst på åens nedre løb vil ikke i det lange løb medføre øget risiko for oversvømmelse, fordi det brede forløb og deltaområde giver en stor afvandingsmæssig kapacitet.

Inden for projektområdet vil der fremover være en højere vandstand i ådalen end i dag. Dette er bevidst tilstræbt og er en væsentlig ide med hele restaureringen. Dels svarer det til forholdene i en naturlig ådal, dels vil den større kontakt mellem å og ådal resultere i en bedre selvrensning.

Der vil i nogle områder uden for projektområdet ske en hævnning af grundvandsstanden som følge af vandstandshævningen i projektområdet. Det drejer sig om lavtliggende områder, der ikke er beskyttet af diger. Ved at lade projektgrænsen følge interessegrænsen for hovedafvandingen 1962-68, der er fastlagt ud fra dyrkningsmæssige hensyn, samt at inddrage de lavtliggende områder ved Råddensig Kær forventes den forøgede grundvandsstand ikke at få negative konsekvenser for områder uden for projektgrænsen. For at følge udviklingen i grundvandsstanden uden for projektområdet er der før projektets gennemførelse i samarbejde med amtet og de to kommuner iværksat en overvågning af grundvandsforholdene langs randen af projektområdet. Denne overvågning vil blive opretholdt i 10 år.

3.8. Vandkvalitet

Ved naturgenopretningen vil der blive genskabt en naturlig afvanding, hvor nedbøren har en lang opholdstid i jorden, inden den løber til vandløbene, og en længere vej til Ringkøbing Fjord gennem et slynget vandløb. Der vil også blive mulighed for periodevis oversvømmelser af engområderne. Dette vil sikre en

markant tilbageholdelse af næringsstofferne kvælstof og fosfor samt af jern. Samtidig vil udledningen af næringsstoffer i forbindelse med den hidtidige landbrugsdrift i projektområdet ophøre.

Nettoeffekten i form af stoftilbageholdelse er opgjort til 330 t kvælstof/år, 14,5 t fosfor/år og 635 t jern/år. Dette svarer til 6% af den samlede kvælstoftransport, 12% af den samlede fosfortransport og 25% af den samlede jerntransport i Skjern Å. Den selvrensende effekt er således af samme størrelsesorden som skønnet i de første skitseprojekter.

Der vil være en vis erosion i anlægsfasen. Erosionen vil ikke give væsentlige miljøproblemer, og frigivelsen af næringsstoffer vil være begrænset set i forhold til åens samlede årlige transport af næringsstoffer.

Udviklingen i den fremtidige vandkvalitet vil indgå i den overvågning af de miljømæssige konsekvenser, som skal gennemføres efter projektets afslutning.

3.9. Luft og klima

I forbindelse med anlægsarbejderne vil der efter et groft skøn blive forbrugt omkring 1,0 mio. l olieprodukter til maskiner mv. Efter projektets gennemførelse vil energiforbruget til naturpleje være meget lille og forbruget derfor væsentlig mindre, end da arealerne var i omdrift.

3.10. Friluftsliv og adgangsforhold

Der vil som et led i projektet blive sikret offentlig adgang til størstedelen af området, ligesom betingelserne for en række friluftaktiviteter vil blive forbedret. Mulighederne for at iagttage fugle og pattedyr samt planter vil blive væsentligt forbedret. Det vilde plante- og dyreliv vil få langt bedre vilkår i det genskabte naturområde, end det havde i det intensivt udnyttede agerland. Der vil blive skabt bedre forhold for fiskebestandene gennem større fysisk variation i vandløbene, etablering af gyde- og yngleopvækstområde for laks og en bedre vandkvalitet.

Der er i dag adgang til ådalen ad en række eksisterende veje, hvoraf nogle dog vil forsvinde i forbindelse med gennemførelsen af naturprojektet. De fremtidige adgangsforhold vil blive sikret gennem bevaring af nogle småveje, broer og diger. Derudover etableres nye cykelstier samt vandre- og trampestier. På nogle af de nyanlagte levéer bliver der mulighed for at etablere sommerstier. Der vil blive etableret en række faciliteter for friluftslivet, så som rasteplasser, p-pladser, toiletter, udsigts- og fugletårne, fugleskjul og primitive overnatningspladser. For at oplyse om mulighederne for naturoplevelser vil der blive indrettet na-

turcenter med udstillinger og opsat informations- og formidlingsskilte.

Mulighederne for fremover at benytte området til jagt, fiskeri, sejlad og andre friluftaktiviteter vil efter forhandling med Ringkjøbing Amtsråd blive fastsat i en bekendtgørelse. Med henblik på at sikre den nødvendige lokale indflydelse på indholdet i bekendtgørelsen vil der blive nedsat en gruppe med repræsentanter for de lokale brugerinteresser og myndigheder, herunder Ringkjøbing Am samt Egvad og Skjern Kommuner, som kan komme med forslag hertil. Ved udarbejdelsen af bekendtgørelsen skal der tages hensyn til, at den rekreative udnyttelse af området skal foregå på en bæredygtig måde, så de genskabte naturværdier ikke forringes, og således at de enkelte brugerinteresser ikke indbyrdes ødelægger hinandens muligheder for at opleve og udnytte området. Området skal være frit tilgængeligt for offentligheden, men færdselen bør tilrettelægges og kanaliseres, så dyrelivet ikke fordrives. Det gælder ikke mindst fuglelivet på de store åbne vandflader og engarealer. Der vil være mulighed for, at den traditionelle udnyttelse af området til fiskeri, jagt og andre friluftaktiviteter kan opretholdes, hvor det ikke kommer i væsentlig konflikt med andre interesser.

3.11. Råstoffer og affald

De væsentligste anlægsaktiviteter i Skjern Å Naturprojektet omfatter jordarbejder, vejanlæg, broanlæg og ledningsanlæg, hvoraf jordarbejder udgør langt den største anlægsaktivitet. Den tilstræbte jordbalance i projektet medfører, at jordarbejderne primært omfatter en omfordeling af jorden inden for projektområdet, hvorved nettoforbruget af råstoffer og affald er forsvindende lille. Råstof i form af tilført jordmateriale er indskrænket til grusfyld for vej- og broanlæg. En del af dette fyld forudsættes dog at bestå af nedbrudte betonmaterialer fra fjernelsen af eksisterende broer/bygværker.

Herudover medfører projektet forbrug af halm/koskømmater til brinksikring, gydegrus, materialer til broanlæg og asfalt. Det opgjorte forbrug af råstoffer er således begrænset.

I forbindelse med projektet må det påregnes, at stål og nedrivningsaffald ikke er umiddelbart genanvendelige materialer, idet disse vanskeligt kan genindbygges ved de aktuelle jordarbejder samt vej- og broanlæg. Potentielt genanvendelige materialer fra affaldsproduktionen påregnes udnyttet i projektet, således at deponering på losseplads undgås. Den samlede produktion af affald og potentielt genanvendelige ma-

terialer er på i alt ca. 11.000 tons, hvoraf det ikke umiddelbart genanvendelige affald udgør ca. 1.325 tons (ca. 12%).

4. Projektets virkning på beskyttede naturområder

4.1. Indledning.

Den forventede udvikling af forskellige naturtyper inden for projektområdet er vist på kortbilag A til bemærkningerne. Efter projektets gennemførelse vil der inden for hele projektområdets areal på 2.147 ha opstå en mosaik af forskellige naturtyper, som alle vil være omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. De enkelte naturområder vil være påvirkede af den naturlige dynamik, der fremover vil herske i ådalen. I takt med at der sker en opfyldning med sediment af de laveste områder, og åen med tiden finder nye strømløb, vil de enkelte områder således kunne blive udsat for ændringer.

Inden for projektområdet har Ringkjøbing Amt registreret i alt 64 områder, som er beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3 (§ 3-områder), hvoraf 29 vil blive direkte berørt af det fremtidige tracé. Inden for projektområdet findes to fredede områder, nemlig Albæk Mose og Råddensig Kær, der begge vil blive påvirkede af naturprojektet.

4.2. Projektets konsekvenser for særligt værdifulde naturområder

I forbindelse med vurderingen af de enkelte naturområder kan det generelt konkluderes, at områderne uden problemer kan inddrages i projektet, og at naturværdierne vil blive tilgodeset. I nogle områder har særlige forhold gjort sig gældende. Disse områder er markeret på kortbilag B og omtalt i det følgende.

Der er overvejende tale om eng- eller vådområder, hvor de naturmæssige værdier vil blive forbedrede gennem en vandstandshævning.

4.2.(1) Tøvelsvig

Tøvelsvig er et stort, sammenhængende område med kær og åslynger, som er værdifuldt for dyrelivet i ådalen. Vandstandshævningen vil tilgodesede de nuværende naturmæssige værdier.

Åslyngerne vil blive reetableret og inddraget i det fremtidige løb. Dette kan ske uden negative konsekvenser, men området skal forstyrres så lidt som muligt i anlægsfasen. Kørsel og oplagring af materialer vil derfor ikke foregå i dette område.

4.2.(2) Gamle åslynger ved Gjaldbæk

Vest for Gjaldbæk ligger nogle gamle, afsnørede

åslynger, der har eroderet sig ind i kanten af hedesletten. Åslyngerne var naturligt afsnørede allerede på det ældste pålidelige kortmateriale (1796). Området fremstår i dag som et fattigkær. Lokaltiteten indeholder en sjælden og bevaringsværdig flora.

Åslyngerne vil ikke blive direkte berørt af det fremtidige å-tracé. I anlægsfasen skal der tages særlige hensyn, således at området friholdes for arbejdskørsel.

4.2.(3) Døde Åsted

Døde Åsted er en afsnøret åslynge, der har skåret sig ind i ådalsskrænten, som her er hedeslette. Resultatet er en markant 2-3 m høj erosionsskrænt. Skrænten og åslyngen har landskabelige kvaliteter, fordi der fra toppen af skrænten er et godt udsyn over et slyngeløb af åen og den ca. 700 m brede ådal. Der er en stor koncentration af kulturhistoriske fund på skrænten ovenfor åslyngen.

Døde Åsted vil hverken blive direkte berørt af det fremtidige åløb eller i forbindelse med anlægsarbejderne. Området kan blive påvirket af vandstandshævning, hvilket vil begrænse tilgroningen med vedplanter og være til gavn for vand- og sumpplanter i området.

4.2.(4) Florig Sø

Florig Sø ligger umiddelbart sydvest for Døde Åsted og har en gang været permanent vandfyldt. Søen fremstår i dag som en græsset eng i en udtørret lavning, afgrænset af en knap 1 m høj erosionsskrænt mod nord, som formentlig er dannet af en tidligere åslynge. Lavningen med skrænten udgør et bevaringsværdigt landskabelement, fordi det vidner om en tidligere funktion.

Søen berøres ikke af det foreslåede åløb. I forbindelse med anlægsarbejderne vil arbejdskørsel, gravning eller oplagring ikke finde sted i området.

4.2.(5) Afsnøret åslynge ved Gjaldbæk Bro

Åslyngen blev afsnøret ved hovedafvandingen. Den fremstår i dag med åben vandflade og indeholder en række sump- og vandplanter. Reetablering af åslyngen ved Gjaldbæk Bro bliver ikke aktuel, idet åen føres under den eksisterende bro få hundrede meter syd for åslyngen.

I forbindelse med anlægsarbejderne vil arbejdskørsel, gravning eller oplagring ikke finde sted i området.

4.2.(6) Albæk Mose og åslynge vest for denne

Albæk Mose er et stort, varieret og fredet moseom-

råde med vegetationstyper fra overgangsrigkær til fattigkær i varierende grader af tilgroning. Området har været anvendt til tørvegravning og har derfor ikke karakter af et uberørt naturområde.

Bortset fra inddragelsen af en åslyng i den vestlige del vil Albæk Mose ikke blive berørt af anlægsarbejderne.

4.2.(7) Åslyng i eng ved Lundenæs Voldsted-

Før hovedafvandingen løb Omme Å gennem engen til Skjern Å, og der kan i dag ses en markant fordybning i terrænet.

Kærvegetationen vil kunne bevares i forbindelse med gennemførelsen af projektet. Arbejdskørsel, gravning eller oplagring vil ikke finde sted i området.

4.2.(8) Råddensig Kær

Før hovedafvandingen havde Råddensig Kær en meget speciel vegetationssammensætning. De fleste af de dengang forekommende arter er tilknyttet fattigkær og andre næringsfattige biotyper, som tidligere var vidt udbredte i Skjern Å dalen. Råddensig Kær har været i kraftig tilgroning siden hovedafvandingen, og mange af de specielle arter, som ønskedes bevaret ved fredningen, har muligvis været forsvundet i 25 år eller mere.

Med projektet tilsluttes Råddensig Grøft til Skjern Å. Råddensig Kær bliver ikke direkte berørt af gravearbejder i forbindelse med reetableringen af Skjern Å, men kærret og et område langs Råddensig Grøft vil blive påvirket af vandstandsvariationer i Skjern Å. Vandstandshævningen i Råddensig Kær vil forhindre yderligere tilgroning men vil ikke umiddelbart sikre genskabelsen af den oprindelige vegetation. Typiske kærplanter vil dog kunne genindvandre ved at blive spredt til området fra f.eks. Albæk Mose.

4.2.(9) Åslyng vest for Lundenæs Voldsted-

I åslyngen er der fundet rester af en laksegård fra middelalderen, hvoraf størstedelen blev ødelagt i forbindelse med afvandingsprojektet i 1960'erne.

Åslyngen vil ikke blive inddraget i det nye åløb. I forbindelse med anlægsarbejderne vil arbejdskørsel, gravning eller oplagring ikke finde sted i området.

4.2.(10) Kæreng

I Hestholm er der registreret en botanisk lokalitet ved Kæreng. Registreringen er foretaget på baggrund af feltundersøgelser fra 1983, hvor der blev fundet nogle sjældne arter. Under feltbesigtigelsen i septem-

ber 1996 blev der ikke fundet sjældne arter, og området virkede stærkt udtørret.

Området vil efter projektets gennemførelse udvikle sig til rørskov.

4.2.(11) Deltaet

Skjern Å'ens udløb i Ringkøbing Fjord er Danmarks største indlandsdelta. Deltaet er i dag et resultat af tiden efter hovedafvandingen i 1960'erne og er derfor præget af regulering, inddigning og opdyrkning men rummer også store arealer med kær, rørskov og krat. Vildtreservatet ved Skjern Å's delta fremstår i dag som et aflangt område med en lige kanal mellem høje ådiger. Ådigerne græsses af får og har tørbundspræget vegetation med typiske strandplanter. Der er i dag en høj artsdiversitet af planter både på digerne og i de mere fugtige dele.

I forbindelse med naturprojektet genskabes et delta med fire uregulerede å-udløb, som med tiden udvikler sig til et dynamisk delta underlagt naturlige landskabsprocesser. Det vurderes, at de planter og dyr, der i dag forekommer i området, hurtigt vil genindvandre efter reetableringen, idet lokaliteten er meget ung.

5. Ejendomsforhold

I miljøministerens redegørelse til Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg om et Skjern Å-projekt fra maj 1989 nævnes det, at realiseringen af projektet skal ske i samarbejde med og baseres på frivillig medvirken fra de berørte lodsejere.

De hidtidige arealerhvervelser er derfor foregået ved aftaler i form af salg og jordfordeling. Gennem jordfordeling kan der skaffes erstatningsjord til de produktionsejendomme, der må afgive jord til projektet. En jordfordeling vil derfor indebære, at de landbrugsmæssige interesser sikres bedst muligt. Med udgangen af 1997 har Miljø- og Energiministeriet erhvervet i alt 1.585 ha inden for projektområdet svarende til 72% af arealet. Jordfordelingsprocessen er afsluttet vest for Rute 11. Her er der erhvervet 1.260 ha, svarende til 93% af denne del af projektområdet. Øst for Rute 11 afsluttes jordfordelingen i efteråret 1998. Med udgangen af 1997 er der her erhvervet 325 ha svarende til 39% af denne del.

Vest for Rute 11 har der været stor interesse for at deltage i jordfordelingen. For mange landmænd har jordfordelingen således betydet store driftsmæssige fordele, idet man har fået jord i umiddelbar tilknytning til ejendommen som erstatning for fjerntliggende og besværlige engparceller i ådalen. De resterende ca. 95 ha, der ikke er erhvervet i denne del, er fordelt på

16 lodsejere. Disse har fået tilbud om at deltage i jordfordelingen men har enten ikke ønsket at deltage eller ikke fundet det tilbudte bytte- eller købstilbud attraktivt nok. Enkelte lodsejere har meddelt, at de af principielle årsager ikke ønsker at afgive jord til naturprojektet.

Øst for Rute 11 har hovedparten af de berørte lodsejere tilkendegivet interesse for at deltage i jordfordelingen. Hos de aktive landmænd i området, der har behov for at have dyrkningsjord til rådighed af hensyn til deres produktion, er det dog en forudsætning, at der kan tilbydes passende erstatningsjord, men på grund af strukturudviklingen i Borris-området er det i øjeblikket svært at erhverve den nødvendige erstatningsjord. Et mindre antal lodsejere har tilkendegivet interesse for at beholde deres jord og lade den indgå i projektet mod økonomisk kompensation. I denne del af projektområdet har enkelte lodsejere også tilkendegivet, at de på grund af principiel modstand ikke ønsker at afgive jord til projektet. Arealerne ved Gundesbøl Å er inddraget i projektområdet som et resultat af den offentlige høring i forbindelse med VVM-redegørelsen. Lodsejerne i dette område har derfor endnu ikke fået tilbud om at deltage i jordfordelingen. De 510 ha, der ikke er erhvervet i denne del, er fordelt på ca. 65 ejere. I det videre arbejde foreslås, at det hidtidige tilbud til lodsejerne om køb eller jordfordeling suppleres med et tilbud om at lade arealerne indgå i projektet efter nærmere aftale og mod økonomisk kompensation. Denne mulighed kan udnyttes af lodsejere, som ønsker at beholde deres arealer, og i de tilfælde, hvor der ikke kan skaffes den nødvendige erstatningsjord til brug for jordfordelingen.

Såfremt lodsejerne ønsker at lade deres arealer indgå i projektet uden at afhænde dem, kan der indgås aftale om de nødvendige foranstaltninger mod erstatning for den værdiforringelse, som indgrebet indebærer for lodsejerne.

Viser det sig umuligt at erhverve de nødvendige arealer gennem jordfordeling eller opkøb eller at indgå aftaler om projektets gennemførelse på private arealer, bemyndiges ministeren til at foretage ekspropriation. Evt. ekspropriationer foreslås foretaget af kommissarius efter reglerne i lov om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom.

6. Lovforslagets økonomiske og administrative konsekvenser for det offentlige

6.1. Statslige udgifter

De samlede udgifter til Skjern Å Naturprojekt er anslået til 254 mio. kr. Heraf er der afholdt 77 mio. kr.

ved udgangen af 1997. Der tages i forhold til budgettet forbehold for markedsforhold inden for entreprenørbranchen, som erfaringsmæssigt har stor indvirkning på prisdannelsen, samt for jordpriserne. Der er tidligere på aktstykker bevilget midler til en række omkostninger, som knytter sig til projektet, bl.a. erhvervelser og jordfordeling. Bevillingerne er givet i henhold til aktstykkerne 127 7/2 1990, 71 9/12 1992, 144 23/2 1994, 200 21/2 1995 samt finanslovene fra 1994 og frem og udgør 102,3 mio. kr.

Fordelt på poster ser budget og forbrug ultimo 1997 således ud (mio. kr.):

	Budget	Forbrug
Erhvervelser/erstatninger	92	57,2
Projektering	14	9,9
Anlæg	112	0
Information og formidling (herunder oprettelse af naturcenter)	15	0,6
Overvågning af Ringkøbing Fjord	8	7,6
Generel miljøovervågning	9	1,6
Øvrige udgifter	4	0,1
I alt	254	77,0

»Erhvervelser/erstatninger« omfatter både erhvervelser og jordfordeling samt eventuelle erstatninger i henhold til lovforslagets §§ 5, 7 og 13. Der er budgetteret ud fra en forudsætning om statslig erhvervelse. Hvis der i stort omfang indgås aftaler, kan der forekomme afvigelser fra budgettet.

»Anlæg« inkluderer vedligeholdelsesomkostninger i de første 4 år af driftsfasen.

»Information og formidling« inkluderer anlæggelse af et naturcenter med dertil hørende stier, fugleobservationer, parkeringspladser m.m.

»Overvågning af Ringkøbing Fjord« inkluderer udgifterne til miljøundersøgelser af fjorden i forbindelse med ændret slusepraksis.

»Generel miljøovervågning« omfatter indledende og opfølgende overvågning samt overvågning af Skjern Å-laksen i anlægsfasen.

»Øvrige udgifter« omfatter bl. a. udarbejdelse af nye vandløbsregulativer

I forhold til det første budget forelagt i akt 127 7/2 1990 på 115 mio. kr. er der sket en betydelig budgetforøgelse. Det skyldes udvidelse af projektarealet med 835 ha, højere jordpriser end først budgetteret, merudgifter til overvågning af Ringkøbing Fjord, øgede udgifter til selve anlægsfasen som følge af skærpede

F. t. 1. om Skjern Å Naturprojekt

krav til projektet, jf. bl. a. beretning fra Folketingets Miljø- og Planudvalg af 15. maj 1996 over B 63, samt den almindelige prisudvikling.

Udover de direkte projektudgifter har der i perioden 1992-97 i forbindelse med de erhvervede arealer været driftsudgifter på 1,6 mio. kr. og driftsindtægter på 7,3 mio. kr., som ikke indgår i projektet men i Skov- og Naturstyrelsens almindelige driftsbevilling i overensstemmelse med praksis for arealer erhvervet i forbindelse med naturforvaltningsprojekter. Denne praksis fremgår af anmærkningerne til finansloven for 1997. Det drejer sig primært om ejendomsskatter og forpagtningsindtægter, idet arealerne bortforpagtes indtil projektgennemførelsen.

De samlede projektkostninger vurderes at udgøre ca. 254 mio. kr. Heraf forventes 241 mio. kr. finansierets af de årlige bevillinger til naturforvaltning, mens 13,5 mio. kr. forventes finansieret af EU-LIFE midler, hvorfra der blev opnået tilsagn om støtte i 1994. Fristen for udnyttelse af tilsagnet er senest forlænget til udgangen af 1998. Fristen vil blive søgt yderligere forlænget, når loven er vedtaget.

Hidtil er der bevilget 102,3 mio. kr., incl. den første rate af EU-LIFE tilskuddet på 5,4 mio. kr., som blev modtaget i 1995. Resten vil blive optaget på finanslovene for 1999 og frem under naturforvaltningsbevillingen, idet anlægsfasen forventes at forløbe i perioden 1999-2002. I anlægsfasen vil projektet således med det nuværende bevillingsniveau udgøre en væsentlig del af naturforvaltningsbevillingen.

Efter afslutningen af projektet vil driften af de statsjede arealer indgå i Skov- og Naturstyrelsens almindelige arealdrift. Det kan forudses, at der vil komme driftsindtægter fra udleje af græsningsarealer, rørskår, fiskeri og eventuelt jagt, og at der vil være driftsudgifter til ejendomsskatter, drift af græsningsarealer og naturpleje. Det skønnes, at arealdriften på længere sigt vil være udgiftsneutral, hvis man ser bort fra udgifter i forbindelse med den rekreative udnyttelse som f.eks. stianlæg, rastepladser, naturcenter, naturvejledning m.v.

20 år efter projektets afslutning skal staten og vandløbsmyndighederne i fællesskab vurdere systemets vandafledningsevne. Hvis der skal gennemføres særlige afværgeforanstaltninger ud over, hvad der foreskrives i de nye vandløbsregulativer, påhviler omkostningerne til dette staten.

6.2. Amtslige og kommunale udgifter

I henhold til det foreslåede projekt kan størstedelen af området efterfølgende overlades til sig selv uden

vedligeholdelse. Imidlertid skal den nedre del af Skjern Å systemet stadig fungere i afvandingsmæssig forstand og sikre, at vand fra oplandet transporteres gennem projektområdet videre til Ringkøbing Fjord uden at forårsage skader undervejs. Enkelte arealer og anlæg skal derfor i henhold til projektet løbende vedligeholdes/plejes af hensyn til, at systemet fungerer som afvandingsystem. Dette gælder f.eks. de tilbageværende digestrækninger. Derudover er der tekniske anlæg, som kræver vedligeholdelse, f.eks. broer og veje.

Ved en ændret vandløbspleje som følge af projektet er det skønnet, at amtslige nettoudgifter til vandløbsvedligeholdelse vil reduceres med ca. 0,3 mio. kr. årligt og kommunale nettoudgifter med ca. 0,1 mio. kr. årligt.

6.3. Administrative udgifter for det offentlige.

For Miljø- og Energiministeriet forventes der administrationsomkostninger til projektet på ca. 3 mio. kr. i anlægsfasen svarende til 3 årsværk og herefter 1 årsværk ved den videre drift, ca. 0,4 mio. kr. pr. år.

Der forventes ingen administrative udgifter for amter og kommuner.

7. Lovforslagets økonomiske og administrative konsekvenser for erhvervslivet

Da lovforslaget relaterer sig til et geografisk afgrænset projekt, er der alene gennemført en analyse af projektets forventede virkninger på lokaløkonomien, d.v.s. i Skjern og Egvad Kommuner. Analysens forudsætninger og detaljerede konklusioner findes i rapporten »Skjern Å Naturprojektet, Lokaløkonomisk Analyse«, December 1997, Skov- og Naturstyrelsen.

Den lokaløkonomiske effekt af Skjern Å Naturprojektet er opgjort som summen af de indkomstforøgelses og -reduktioner, som projektet direkte og indirekte vil medføre for virksomheder og borgere i de to kommuner.

Der er i beregningerne taget udgangspunkt i de direkte effekter af projektgennemførelsen, herunder statens køb og udleje af arealer i projektområdet, omlægningen af landbrugsproduktionen samt gennemførelsen af anlægsarbejder. Endelig er der taget udgangspunkt i forventede direkte effekter i form af øget tagrørsproduktion og øget turisme i området. Også de indirekte indkomsteffekter af ændringer i omkostninger og salgsprovenu er opgjort.

Det er i beregningerne forudsat, at der i projektområdet i dag er et dyrkbart areal på ca. 1.700 ha. Det er

endvidere forudsat, at ca. 1.500 ha. efter gennemførelsen af projektet vil være egnet til græsning.

Provenuet fra salg af jord og den efterfølgende leje af arealer udgør sammen med den reducerede landbrugsproduktion de vigtigste direkte indkomsteffekter for landbruget i området. Forudsætninger vedrørende afgrødesammensætning i området er fastlagt på grundlag af det eksisterende produktionsmønster. Det vurderes, at den animalske produktion i området ikke vil blive påvirket af projektet. Der er plads til udvidelser i området inden for harmonikravnens rammer.

Der forventes en positiv effekt på turismen i området som følge af projektet.

Der er i beregningerne kun medtaget en forholdsvis beskeden turistfremgang, idet det vurderes, at den umiddelbare lokale effekt af projektet på dette område er begrænset. Projektet skaber derimod et forbedret grundlag for en fortsat udvikling af turismen, og en større effekt vurderes at kunne opnås gennem etableringen af egentlige turistprojekter i relation til naturgenopretningen og gennem en aktiv markedsføring heraf i samarbejde med andre attraktioner i regionen.

Det forudsættes, at der efter 3-4 år vil opstå områder, der vil være egnede til rørhøst. Der er ved beregningen af indkomstmulighederne herfra taget udgangspunkt i erfaringstal fra tagrørsproducenter. Det forudsættes endvidere, at et dambrug i området vil blive nedlagt i forbindelse med gennemførelsen af projektet.

Det forudsættes, at anlægsarbejderne iværksættes i 1999.

De opgjorte direkte og indirekte indkomsteffekter er beregnede for henholdsvis anlægsperioden og for den efterfølgende driftsperiode. Effekterne for anlægsperioden er opgjort som nutidsværdier pr. ultimo 1997, og effekterne i driftsfasen som årlige indkomsteffekter.

For anlægsfasen vil der ifølge beregningerne være en positiv lokaløkonomisk indkomsteffekt på 87,4 mio. kr., hvoraf 78,5 mio. kr. vil være direkte effekter, fortrinsvis bestående af provenu fra salg af jord til projektet.

I driftsfasen vil den årlige indkomsteffekt (såvel direkte som indirekte effekter) ifølge beregningerne blive -2,8 mio. kr. Dette tal dækker en reduktion i markproduktionen på ca. 5,5 mio. kr., som kun i nogen grad modsvares af besparelser i forbindelse med mindre transport- og pumpeudgifter, øget værdi af græsningsarealer, øgede turistindtægter og øgede indtægter eller besparelser i andre erhverv.

Den negative årlige effekt i driftsfasen udgør 3,6%

af den positive engangseffekt. Det betyder, at den lokaløkonomiske effekt er neutral, hvis den positive engangseffekt kan investeres til en rente på 3,6%. Da dette vurderes at være en lav langsigtet realrente, konkluderes det, at den lokaløkonomiske effekt er positiv.

Det dyrkbare areal i projektområdet vil under alle omstændigheder falde som følge af de tiltagende sætninger. Dette betyder, at den negative årlige effekt over en årrække vil blive mindre, og det vil bidrage til en yderligere forøgelse af den lokaløkonomiske værdi af projektet.

Det er derfor vurderingen, at projektet som helhed vil være økonomisk fordelagtigt for lokalområdet, og at dette resultat er ret stabilt over for ændringer i de mest usikre parametre.

Det bemærkes, at de rekreative og naturmæssige fordele af projektet ikke er forsøgt værdisat og derfor kan betragtes som yderligere gevinster ved projektets gennemførelse.

8. Forhold til EU-retten

Lovforslaget er udarbejdet i overensstemmelse med artikel 1, stk. 5, i Rådets direktiv af 27. juni 1985 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet (85/337/EØF), VVM-direktivet.

Forslaget berører dels EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 43, Ringkøbing Fjord, der er udpeget i medfør af Rådets direktiv af 2. april 1979 om beskyttelse af vilde fugle (74/409/EØF) med senere ændringer, Fuglebeskyttelsesdirektivet, dels forslag til udpejning af særlige bevaringsområder, Ringkøbing Fjord og Skjern Å, i medfør af Rådets direktiv af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter (92/43/EØF), Habitatdirektivet. Forslaget er i fuld overensstemmelse med disse to direktiver, idet projektet netop har til formål at forbedre naturtyperne og levestederne for de beskyttede arter i de særlige bevaringsområder.

Forslaget vil bidrage til opfyldelse af de målsætninger for nedsættelse af nitratudvaskning, der er indeholdt i Rådets direktiv af 12. december 1991 om beskyttelse af vand mod forurening forårsaget af nitrater, der stammer fra landbruget (91/676/EØF), Nitratdirektivet.

9. Forhold til anden lovgivning

9.1. Vandløbsloven

Vandløbsloven (lovbekendtgørelse nr. 404 af 19. maj 1992 med senere ændring) indeholder grundlaget for at regulere og administrere vandløbenes fysiske forhold. Lovforslaget indebærer, at Folketingets be-

handling og vedtagelse træder i stedet for vandløbsmyndighedernes behandling efter vandløbsloven. Når naturprojektet er gennemført, vil evt. fremtidige foranstaltninger i området skulle behandles efter de almindelige regler i vandløbsloven men med respekt af denne lov og de regler, der fastsættes efter loven.

9.2. Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelsesloven (lovbekendtgørelse nr. 835 af 1. november 1997) fastsætter bl. a. de generelle beskyttelsesbestemmelser for naturtyper og småbiotoper, herunder søer, vandløb og ferske enge. Loven fastsætter et generelt forbud mod tilstandsændring af de beskyttede naturtyper. Lovforslaget indebærer, at Folketingets behandling og vedtagelse træder i stedet for amtsrådets behandling efter bl. a. naturbeskyttelseslovens § 3. Når naturprojektet er gennemført, vil evt. fremtidige foranstaltninger i området skulle behandles efter de almindelige regler i naturbeskyttelsesloven men med respekt af denne lov og de regler, der fastsættes efter loven.

9.3. Planloven

Planloven (lovbekendtgørelse nr. 563 af 30. juni 1997) skal sikre, at den sammenfattende planlægning forener de samfundsmæssige interesser i arealanvendelsen og medvirker til at værne om landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskers livsvilkår og for bevarelsen af dyre og plantelivet. Lovforslaget indebærer, at Folketingets behandling og vedtagelse træder i stedet for amtsrådets behandling efter planlovens landzonebestemmelse og reglerne om tilvejebringelse af region-, kommune- og lokalplaner. Når naturprojektet er gennemført, vil evt. fremtidige foranstaltninger i området skulle behandles efter de almindelige regler i planloven men med respekt for denne lov og de regler, der fastsættes efter loven.

9.4. Miljøbeskyttelsesloven

Ifølge miljøbeskyttelsesloven (lovbekendtgørelse nr. 625 af 15. juli 1997) skal ændrede forhold vedr. spildevandsudledning vurderes i forhold til de målsætninger for vandløbene, der af Ringkjøbing Amt er fastsat i regionplanen. De erhvervsvirksomheder, som har en udledningstilladelse til det eksisterende åsystem, vil få en ny tilladelse. De nødvendige ændringer, som projektet afstedkommer, skal godkendes af Ringkjøbing Amt som recipientmyndighed.

9.5. Vandforsyningsloven

Reglerne i vandforsyningsloven (lovbekendtgørelse nr. 337 af 4. juli 1985) regulerer retten til indvinding af grundvand og overfladevand. De erhvervsvirksomheder, som har en indvindingstilladelse til overfladevand eller grundvand, vil om nødvendigt få en ny tilladelse. Inddragelse af retten til vandindvinding kan medføre erstatningspligt. Spørgsmålet om, i hvilket omfang der skal betales erstatning, afgøres af landvæsenstretten.

9.6. Okkerloven

Ifølge okkerloven (lov nr. 180 af 8. maj 1985) kræver udgrøftning og dræning i okkerpotentielle områder tilladelse fra amtsrådet, som kan betinge tilladelsen af, at der etableres et okkerrensingsanlæg. Projektet vil bidrage til at fiksere jernforbindelser i de okkerpotentielle jorder og dermed begrænse den nuværende okkerforurening.

9.7. Landbrugsloven

Projektet omfatter arealer, der er landbrugspligtige efter landbrugsloven (lovbekendtgørelse nr. 769 af 24. august 1994). Ved inddragelse af landbrugspligtige arealer til ikke-jordbrugsmæssige formål, f. eks. ændring af eksisterende vej- og brøanlæg, skal landbrugspligten ophæves. Tilladelse hertil meddeles af Jordbrugskommissionen. Projektet forudsættes ikke at indebære udmatrikulering til veje o.l. I det omfang denne forudsætning ændres, vil sagen skulle forelægges Jordbrugskommissionen for Ringkjøbing Amt.

9.8. Lov om offentlige veje

Ifølge lov om offentlige veje (lovbekendtgørelse nr. 532 af 20. juni 1994) skal projekter, der medfører ændring/ombygning af broer og offentlige veje, forelægges vejmyndigheden til godkendelse. Midlertidige adgangsvejes tilslutning til offentlig vej skal ligeledes godkendes af vejmyndigheden.

9.9. Ferskvandsfiskeriloven

Ferskvandsfiskeriloven (lov nr. 330 af 14. maj 1992) regulerer bl. a. retten til fiskeri samt vildfiskenes passage i vandløb. Forinden der træffes foranstaltninger, som kan have betydning for fiskepassage, fiskeri og fiskefauna i øvrigt, skal planerne ifølge lovens § 33 forelægges for fødevareministeren til udtalelse. Regulering af fiskeriforholdene i Skjern Å-systemet forstås af fødevareministeren.

9.10. Museumsloven

Fremkommer der under anlægsarbejdet arkæologiske fund, skal arbejdet ifølge museumsloven (lovbekendtgørelse nr. 584 af 31. august 1989) standses i det omfang, det berører fortidsmindet, og fundet skal straks anmeldes til Rigsantikvaren. Det er herefter Rigsantikvaren, der træffer beslutning om, hvorvidt arbejdet kan fortsætte, eller om det skal indstilles, indtil der er foretaget en nærmere undersøgelse. Udgifterne til evt. arkæologiske undersøgelser skal betales af Miljø- og Energiministeriet, jf. museumslovens § 26. Som anført ovenfor i afsnit 3.6. anses det dog ikke for sandsynligt, at der vil fremkomme hidtil ukendte arkæologiske lag i forbindelse med anlægsarbejdet.

10. Høring over lovforslaget

Lovforslaget har været til udtalelse hos en række myndigheder og organisationer.

Kommentarer i forbindelse med høringen er modtaget fra følgende: Ringkjøbing Amt, Egvad Kommune, Skjern Kommune, Strukturdirektoratet, Justitsministeriet, Danmarks Jægerforbund, Danmarks Sportsfiskerforbund, Dansk Ornitologisk Forening, De Danske Landboforeninger, Friluftsrådet, Fællesbestyrelsen for Landvindingslagene i Skjern Å-dalen samt Kyst, Land og Fjord.

En del af de modtagne kommentarer er indarbejdet i lovforslaget og bemærkningerne.

Bemærkninger til lovforslagets enkelte bestemmelser

Til § 1

Bestemmelsen angiver lovens formål samt fastsætter dens geografiske anvendelsesområde, jf. dog lovforslagets § 4, stk. 2, og bemærkninger hertil. Projektområdet dækker i alt 2.192 ha.

Til §§ 2-3

Bestemmelserne fastlægger hovedpunkterne af de anlægsarbejder, som skal iværksættes i forbindelse med projektet. Enkeltheder i projektet er nærmere beskrevet i de almindelige bemærkninger pkt. 3.

Projektets påvirkning på beskyttede naturtyper (§ 3-områder) er beskrevet i de almindelige bemærkninger pkt. 4.

Ifølge lovforslagets § 6 vil Folketingets behandling og vedtagelse af lovforslaget træde i stedet for Ringkjøbing Amtsråds tilladelse til projektet i medfør af bl. a. naturbeskyttelseslovens kapitel 2. Et af formålene

med hele projektet er således at tilgodese de interesser, som normalt skal sikres efter naturbeskyttelsesloven. Samtidig er der i forbindelse med projekteringen foretaget en gennemgang af naturområderne i Skjern Å-dalen, og det er sikret, at gennemførelsen af projektet ikke vil ødelægge særligt værdifulde områder.

I forbindelse med projektet vil der inden for projektområdet blive genskabt en naturligt fungerende ådal med fri vandudveksling mellem åen og de omgivende arealer og med mulighed for periodevis oversvømmelser. Åen vil blive lagt i et nyt slynget løb, der på størstedelen af strækningen tager udgangspunkt i åens tidligere løb fra forrige århundrede. Samtidig vil den kunstige afvanding og dræning af arealerne samt den intensive landbrugsdrift inden for projektområdet ophøre. Inden for projektområdet vil der blive tale om en generel vandstandshævning, og store dele af området kan i perioder blive oversvømmet.

Det er især det fremtidige middelvandstands niveau, der vil være bestemmende for arealernes udvikling. I de lavestliggende områder vil der blive dannet nye søområder med åbent vandspejl, mens der i områder med en vandstand på indtil 1 m vil opstå rørskov. Hovedparten af de områder, der blev karakteriseret som sump før hovedafvandingen, vil igen blive sø- eller rørskovsområder. Store dele af Hestholm-området, Vesterenge, området nord for Lønborggård samt området syd for Damsø vil blive til permanent vanddækkede søer eller rørskovsområder på grund af de omfattende sætninger i disse områder. Rørskoven vil findes både i saltvands- og ferskvandsprægede arealer. Rørskoven vil være domineret af arter som tagrør, dunhammer, rørgræs og kogleaksarter. Efter projektets gennemførelse forventes ca. 2% af projektområdet at fremstå som søområder, mens ca. 19% vil være rørskov.

Arealer, der ligger indtil 1 m over den fremtidige middelvandstand, vil fremover fremstå som engarealer. De lavere og dermed vådere dele vil være domineret af arter som tagrør, mosebunke og stararter, mens de mere tørre dele domineres af arter som krybhvene, engrapgræs, engrørhvne m.v. På engarealerne vil der efterhånden kunne opstå pilekrat. I området vest for Lønborgvejen, den østlige del af Hestholm-området, i deltaområdet samt i den østlige del af projektområdet vil der opstå store sammenhængende engarealer. Opretholdelse af disse arealers karakter vil kræve naturpleje, f. eks. i form af græsning. I deltaområdet og den vestlige del af Hestholm vil arealerne få karakter af strandeng. Ca. 59% af projektområdet

vurderes fremover at kunne udvikle sig til engarealer.

På arealer over 1 m over normal middelvandstand vil der opstå overdrev eller hede domineret af græsarter eller lyng. Også på disse arealer vil der efterhånden indfinde sig kratvegetation. Ca. 13% af projektområdet vil udvikle sig med overdrevs- eller hedevegetation.

Arealer over normalt vandspejl vil som udgangspunkt blive vedligeholdt med ekstensiv græsning for at sikre indtrykket af en åben ådal og bevare eng-, overdrevs- og hedevegetationen. En række områder vil dog også blive udlagt til naturlig tilgroning.

De eksisterende vådområder i form af moser samt kær og rørskovsområder i ådalen vil generelt have gavn af projektet. Områderne er således i mange tilfælde påvirkede af den nuværende dræning og udsat for tilgroning med pil. En hævnning af vandstanden vil modvirke denne udvikling.

Engarealerne er ofte kulturpræget og domineret af næringspræget og ensartet vegetation. Vandstandshævnningen og ophør af den intensive landbrugsdrift i området samt den påtænkte landskabspleje i form af ekstensiv græsning vil medføre mulighed for genskabelse af nogle meget værdifulde engområder.

Nogle af de eksisterende overdrevsarealer vil efter projektets gennemførelse blive vådere og i højere grad få karakter af eng. Mange overdrevs- og hedearealer er dog beliggende i randen af projektområdet og vil også efter naturgenopretningen være forholdsvis tørre. I forbindelse med projektet vil der blive gennemført naturpleje, som vil sikre disse arealer mod tilgroning.

De eksisterende naturområder vil i øvrigt være underlagt den fremtidige dynamik i ådalen. Nogle af de lavestliggende engarealer vil således blive så våde, at de vil udvikle sig til rørskoys- eller søområder, mens andre engarealer vil blive dannet på de lidt højereliggende arealer. Samlet vil arealet af de enkelte naturtyper øges markant.

Til § 4

Med bestemmelsen i stk. 1 bemyndiges miljø- og energiministeren til at foretage de foranstaltninger, der er nødvendige for at gennemføre naturprojektet. De anlægsarbejder, der skal udføres, er nærmere beskrevet i de almindelige bemærkninger pkt. 3.3.

Bestemmelsen i stk. 2 indebærer, at der i et vist omfang kan foretages mindre foranstaltninger også i et randområde uden for det egentlige projektområde, således som dette er beskrevet i § 1 samt kortbilag 1. Der vil ikke i randområdet, sådan som det vil blive til-

fældet i projektområdet, blive foretaget egentlige ændringer i landskabet og terrænet. Men en del af arbejderne i projektområdet vil kunne påvirke afvandsforhold m.v. i randområdet, hvorfor der kan være behov for at foretage foranstaltninger med henblik på at genoprette status quo i forhold til nu, f. eks. omlægning af dræn af hensyn til fortsat afvanding.

Der vil ikke med henblik på at undgå uønskede konsekvenser af projektet blive gennemført ekspropriation i randområdet.

Projektet er udformet sådan, at risikoen for oversvømmelser uden for projektområdet er mindre end med det nuværende åforløb. Et flertal i Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg har i beretning af 15. maj 1996 over Forslag til folketingsbeslutning om inddragelse af alternativer til sydløsningen i Skjern Å-projektet (B 63) tilkendegivet, at »naturgenopretningsprojektet skal projekteres med samme krav til sikkerhed, som tilfældet har været for afvandsprojektet fra 1960'erne. Den endelige udformning af projektet må således ikke øge risikoen for oversvømmelser eller utilsigtede ændringer i grundvandstanden hverken i de bymæssige bebyggelser eller på de tilgrænsende landbrugsarealer.«

Med hensyn til erstatning for utilsigtede skader som følge af projektet henvises til § 7 og bemærkningerne hertil.

Til § 5

Realiseringen af projektet skal i videst muligt omfang ske i samarbejde med og baseres på frivillig medvirken fra de berørte lodsejere. Det må således i hvert enkelt tilfælde afklares, i hvilket omfang projektet kan gennemføres ved aftaler med lodsejerne. De hidtidige arealerhvervelser er alle foregået ved aftaler i form af salg og jordfordeling. Med bestemmelsen i stk. 1 lægges der op til at fortsætte denne linie. Der vil således være mulighed for, at lodsejere inden for projektområdet, der ikke ønsker fortsat at eje arealerne på grund af de ændrede dyrkningsvilkår, som projektet vil påføre dem, kan afhænde disse til staten.

Med bestemmelsen i stk. 2 gives der mulighed for, at der kan indgås aftaler med lodsejere, der - uanset projektets gennemgribende ændring af deres nuværende arealanvendelsesmuligheder - ønsker at beholde deres arealer, om at lade arealerne indgå i projektrealiseringen mod økonomisk kompensation, der tillige vil omfatte kompensation for den rådighedsindskrænkning, der følger af bestemmelsen i § 12, stk. 1, jf. § 12, stk. 4.

Den foreslåede fortrinsstilling for aftalerne i forhold til andre rettigheder over ejendommen er nødvendig til sikring mod, at aftalerne slettes af tingbogen i tilfælde af tvangsauktion.

Bestemmelsen i stk. 3 giver miljø- og energiministeren mulighed for at ekspropriere i det omfang, det er nødvendigt for at gennemføre projektet, i tilfælde, hvor det efter ministerens skøn ikke er muligt inden for en rimelig tid at indgå aftale. Ekspropriation sker efter reglerne i statsekspropriationsloven. Erstatning i forbindelse med ekspropriation vil tillige omfatte erstatning for den rådighedsindskrænkning, der følger af bestemmelsen i § 12, stk. 1, jf. § 12, stk. 4.

Til § 6

Forslaget indebærer, at Folketingets behandling og vedtagelse af lovforslaget træder i stedet for Ringkjøbing Amtsråds tilladelse til projektet i medfør af naturbeskyttelsesloven og planloven samt vandløbsmyndighedernes behandling i medfør af vandløbsloven. Endvidere undtages projektet fra planlovens bestemmelser om tilvejebringelse af region-, kommune- og lokalplaner.

Dette er begrundet i, at hele projektet, således som det er beskrevet dels i §§ 2-3, dels i de almindelige bemærkninger, netop har til formål at tilgodese de interesser, som normalt skal tilgodeses efter disse love. Desuden er planlovens regler om vurdering af virkninger på miljøet (VVM) og de hertil knyttede offentlighedsprocedurer blevet varetaget i forbindelse med udarbejdelse af lovforslaget.

Bestemmelsen svarer for så vidt angår tilladelser i princippet til, at der i forbindelse med en fredning i medfør af naturbeskyttelsesloven kan fastsættes bestemmelser, der i andre tilfælde ville kræve tilladelse efter naturbeskyttelsesloven, vandløbsloven, planloven eller skovloven (såkaldt bonus-virkning).

Når naturprojektet er gennemført, vil evt. fremtidige foranstaltninger i området skulle behandles efter de almindelige regler i lovgivningen men med respekt for denne lov og de regler, der fastsættes efter loven.

Til § 7

Forslaget i stk. 1 svarer til vandløbslovens erstatningsregler, hvorefter enhver, der lider tab ved reguleringsarbejder, ved ændring eller nedlæggelse af udpumpingsanlæg eller ved etablering eller nedlæggelse af broer eller opstemningsanlæg, har ret til engangserstatning. Som nævnt i bemærkningerne til § 4 er projektet udformet sådan, at det giver mindst samme sikkerhed mod oversvømmelser og utilsigtede

grundvandsændringer uden for projektområdet, som det har været tilfældet for afvandingsprojektet fra 1960'erne. Bestemmelsen i § 7, stk. 1, indebærer, at staten vil være erstatningsansvarlig, såfremt der mod forventning sker sådanne oversvømmelser og grundvandsændringer, og det godtgøres, at disse er en konsekvens af projektet. Landvæsenkommissionen foreslås - i lighed med vandløbslovens erstatningsbestemmelser - som myndighed til at træffe afgørelse om erstatningernes størrelse i mangel af enighed herom.

Efter stk. 2 kan spørgsmål om, hvorvidt en foranstaltning efter loven medfører erstatningspligt, indbringes for landvæsenkommissionen til afgørelse.

Ligesom ved tilsvarende erstatningssager vil der blive søgt indgået forlig med lodsejere m.v., dels om der er udført erstatningspådragende foranstaltninger, dels om erstatningens størrelse.

Landvæsenkommissionens afgørelser efter stk. 2 og 3 kan indankes for overlandvæsenkommissionen. Ankefristen er 8 uger, jf. § 40, stk. 2, i lov om landvæsenstretter.

Til § 8

Forslaget svarer til reglen i vandløbslovens § 33, hvorefter ansvaret for offentlige vandløbs vedligeholdelse overtages af anlægsledelsen under et offentligt vandløbs regulering. Ansvaret for vedligeholdelsen foreslås derfor pålagt miljø- og energiministeren i perioden fra arbejdet med naturprojektet påbegyndes, og indtil det er afsluttet.

Det foreslås endvidere, at ministeren efter forhandling med vandløbsmyndigheden kan beslutte at overtage vedligeholdelsen helt eller delvis i indtil 4 år efter, at arbejdet er afsluttet, da det ikke kan udelukkes, at det senere kan blive nødvendigt at foretage mindre justeringer af afstrømningsforholdene i den nederste del af vandløbssystemet, hvor vandløbene efter projektet skal finde et naturligt forløb.

Til § 9

Forslaget svarer i princippet til vandløbslovens regler, hvorefter vandløbsmyndighederne, d.v.s. for amtsvandløbs vedkommende amtsrådet og for kommunevandløbs vedkommende kommunalbestyrelsen, skal foretage de nødvendige ændringer i regulativerne for de offentlige vandløb, der er omfattet af reguleringen, når reguleringsarbejder m.v. er gennemført, således at den fremtidige tilstand i vandløbet er fastlagt i regulativerne. Det forudsættes, at ændringerne i regulativerne, der forestås af miljø- og energiministeren i samarbejde med vandløbsmyndighederne og bekostes

af staten, skal være gennemført samtidig med naturprojektets færdiggørelse for at undgå en periode, hvor regulativerne ikke afspejler de ændrede, fysiske forhold.

I regulativerne skal optages bestemmelser om den fremtidige vedligeholdelse til sikring af den afstrømningsevne, der er forudsat i naturprojektet. For at gøre det muligt i overensstemmelse med projektet at lade dele af vandløbet henligge i naturtilstand uden sædvanlig vedligeholdelse, foreslås det desuden, at det i regulativerne kan bestemmes, at der i størstedelen af vandløbene ikke må ske oprensning og grødeskær.

Projektet vil endvidere i et vist omfang kræve ændring i vedtægterne og ændret partsfordeling vedr. de landvindingslag, der er i området.

Til § 10

Bestemmelsen sikrer, at alle berørte lodsejere bliver orienteret direkte om loven og de konsekvenser, den vil få for de pågældendes ejendomme.

Til § 11

Bestemmelsen skal sikre, at der ikke på et senere tidspunkt på arealer inden for projektområdet foretages afvanding eller terrænændring i strid med intentionerne i projektet om en naturlig vandstand i området.

Til § 12

For at leve op til intentionerne i naturprojektet skal så store områder som muligt henligge som vedvarende græsarealer, hvor der ikke anvendes pesticider eller tilføres gødning. Bestemmelsen gælder fra det tidspunkt, anlægsarbejdet er afsluttet.

Tilsynsmyndigheden, d.v.s. for private arealers vedkommende Ringkjøbing Amtsråd, kan dog efter stk. 2 i særlige tilfælde dispensere fra det generelle forbud i stk. 1 med hensyn til omlægning af græsarealer og pesticidanvendelse. Det vil især kunne komme på tale i situationer, hvor den ønskede udnyttelse til afgræsning er truet. Dispensationsadgangen forudsættes at blive administreret restriktivt. Ved behandling af dispensationsansøgninger bør konsekvenserne for den naturlige vegetation samt risikoen for udledning af næringsstoffer tages i betragtning. For at bevare indtrykket af en åben, afgræsset ådal må der ikke i forbindelse med omlægning gives mulighed for at indlægge en mellemafgrøde.

Bestemmelsen i stk. 3 svarer til bestemmelserne i Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 551 af 22. januar 1992 om pleje af fredede arealer og fortidsminder

samt om tilsyn, som giver myndigheden adgang til at foretage naturpleje af private, fredede arealer. Såfremt der ikke løbende eller periodevis foretages pleje af arealerne inden for projektområdet, f. eks. ved græsning eller høslet, vil de hurtigt kunne skifte karakter, ofte med uheldige naturmæssige konsekvenser. F. eks. vil enge, der ikke græsses eller slås, efterhånden gro til. Pleje forhindrer, at det område, der er tale om, varigt skifter karakter. Der vil tillige være mulighed for at indgå aftaler om naturpleje efter bestemmelsen i § 5, stk. 2.

Med bestemmelsen i stk. 4 fastsættes det, at erstatning for den rådighedsindskrænkning, der er indeholdt i stk. 1, fastsættes i forbindelse med enten indgåelse af aftaler efter § 5, stk. 2, eller ekspropriation efter § 5, stk. 3.

Til § 13

Forslaget i stk. 1 indebærer, at ejere af privatejede, udyrkede arealer inden for projektområdet ikke, som efter naturbeskyttelseslovens § 24, stk. 4, lovligt kan hindre offentlighedens adgang til udyrkede arealer ved at indhegne arealerne. Bestemmelsen er ikke et forbud mod hegning af arealer, f. eks. græsningsarealer. Men såfremt der hegnes, skal der på anden vis skabes mulighed for offentlighedens adgang ved etablering af stenter eller lignende. Adgangsretten omfatter også de bræmmer langs vandløb, som efter vandløbslovens § 69 skal holdes udyrkede. I lighed med bestemmelserne i naturbeskyttelseslovens § 24 sker adgang på eget ansvar, og hunde skal føres i snor.

I de yderligere regler om offentlighedens adgang, som skal udarbejdes efter bemyndigelsen i stk. 2, vil der bl.a. blive fastsat bestemmelse om jagt, fiskeri og andre friluftaktiviteter i området. Forslag til sådanne regler vil inden vedtagelse blive drøftet i den gruppe, som agtes nedsat med repræsentanter for de lokale brugerinteresser og myndigheder, herunder Ringkjøbing Amt samt Egvad og Skjern Kommuner, jf. de almindelige bemærkninger pkt. 3.10. Brugergruppen vil blive nedsat på så tidligt et tidspunkt, at den kan have afsluttet en væsentlig del af sine opgaver nogenlunde samtidig med anlægsarbejdets afslutning.

For så vidt angår fiskeri gælder Fødevarerministeriets bekendtgørelse af 3. juli 1996 om særlige fiskeriregler for visse tilløb til Ringkjøbing Fjord, udstedt i medfør af lov nr. 330 af 14. maj 1992 om ferskvandsfiskeri, der indeholder følgende af betydning for Skjern Å, Omme Å og Gundesbøl Å (men ikke parallelkanalerne): Fiskeri er forbudt i perioden 15. september-15. april (begge dage inkl.). I perioden frem til

den 31. oktober må ruser, hvis fangståbning vender mod strømmen, dog benyttes. Det er hele året forbudt at fiske med langliner med flere agnkroge samt at fiske med rejer og levende fisk som agn. Bekendtgørelsen trådte i kraft den 1. september 1996 og gælder indtil den 30. september 2001. Ved revision af bekendtgørelsen vil både offentlige interessenter og brugergruppen blive inddraget.

Bestemmelsen i stk. 4 giver hjemmel til at yde engangserstatning til ejere og brugere, som påføres tab ved den rådighedsindskrænkning, der er indeholdt i stk. 1 og 2. Ligesom ved tilsvarende erstatningssager vil der blive søgt indgået forlig med lodsejere m.v. om erstatningens størrelse. Hvis aftale ikke kan opnås, kan spørgsmålet indbringes for Taksationskommissionen vedrørende Naturfredning.

Til § 14

Der vil være behov for ved et så stort projekt, at der løbende under projektets udførelse og i en periode efter afslutningen foretages en overvågning af bl. a. afvandingsforholdene, sedimentering, laksens udvikling m.v. Overvågningsprogrammet vil blive udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Danmarks Miljøundersøgelser og Ringkjøbing Amtsråd.

Til § 15

Bestemmelsen i stk. 1 agtes udmøntet på den måde, at Ringkjøbing Amtsråd for så vidt angår ikke-stats-ejede arealer vil få ansvaret for at føre tilsyn med overholdelse af § 11, stk. 1, og § 12, stk. 1, og Skov- og Naturstyrelsen vil få ansvaret for tilsyn med overholdelse af reglerne efter § 13 om offentlighedens adgang, jagt m.v. Dette svarer til de regler om tilsynsmyndighed, der gælder efter naturbeskyttelsesloven, jf. Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 551 af 22. juni 1992 om pleje af fredede arealer og fortidsminder samt om tilsyn, samt efter jagt- og vildtforvaltningsloven.

Til § 16

Bestemmelsen i stk. 1 har til formål at fastslå, hvem der er ansvarlig for at berigtige ulovlige forhold. Den findes tilsvarende i anden arealanvendelseslovgivning.

Bestemmelserne i stk. 2-5 svarer til lignende tilsynsbestemmelser i anden arealanvendelseslovgivning.

Til § 17

Bestemmelsen findes tilsvarende i en stor del af Miljø- og Energiministeriets lovgivning. Bestemmelsen agtes anvendt på den måde, at Skov- og Naturstyrelsen bliver bemyndiget til at stå for gennemførelse af projektet og udføre de mere praktisk betonedede opgaver efter loven, herunder at forhandle med lodsejere m.v. om ejendomserhvervelser, driftsaftaler, erstatninger m.v. samt drage omsorg for udbetaling af erstatningsbeløb.

Til § 18

Bestemmelsen svarer til straffebestemmelserne i anden arealanvendelseslovgivning.

Til § 19

Det foreslås, at loven træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende, således at der umiddelbart herefter kan udarbejdes licitationsmateriale, optages forhandlinger om aftaler med berørte lodsejere m.v.

De 2 fredningskendelser vedr. Raaddensig Dam og Albæk Mose, for sidstnævntes vedkommende dog bortset fra bestemmelserne vedrørende de arealer, der ligger uden for projektområdet, vurderes efter projektets gennemførelse ikke at have selvstændig betydning. Det foreslås derfor, at miljø- og energiministeren kan ophæve de dele af fredningerne, der ligger inden for projektområdet.

Råddensig Kær (i fredningskendelsen benævnt Raaddensig Dam) er fredet ved en status quo fredning i 1956. Fredningen omfatter i alt 11,2 ha. Begrundelsen for fredningen var ønsket om at bevare »en sjælden og særpræget vegetation, til hvilken der næppe findes noget sidestykke i Danmark«. Fredningskendelsen beskriver risikoen for afvanding som en af de væsentligste trusler mod kæret. Kendelsen indebærer bl. a. forbud mod dræning, afvanding, opdyrkning, afgravning, henkastning af affald og bebyggelse. Græsning og tørveskær til ejernes eget forbrug er tilladt.

Med den valgte udformning af naturprojektet tilsluttes Råddensig Grøft til Skjern Å. Råddensig Kær bliver ikke direkte berørt af gravearbejder i forbindelse med reetableringen af Skjern Å, men kæret og et område langs Råddensig Grøft vil blive påvirket af vandstandsvariationer i Skjern Å.

Albæk Mose er et stort og varieret moseområde med vegetationstyper fra overgangsrigkær til fattigkær i varierende grader af tilgroning. Området har væ-

ret anvendt til tørvegravning og har derfor ikke karakter af et uberørt naturområde.

Området blev fredet ved en status quo fredning i 1973. Fredningen omfatter i alt 46,6 ha. Fredningen blev begrundet med, at de lavtliggende områder med mosaik af krat, mosehuller og åbne arealer indeholder en righoldig flora og fauna, der før hovedafvandingen fandtes i vidtstrakte dele af ådalen. Arealerne skønnes egnede til rekreative formål og som illustration af tilstanden i ådalen før hovedafvandingen. Et af fredningens hovedformål var derfor at sikre offentlighedens adgang til mosen. Kendelsen indebærer bl. a. forbud mod afvandning, opdyrkning, tilplantning, henkastning af affald, afgravning el. opfyldning, opførsel af bygninger samt etablering af lossepladser.

En tidligere åslynge i mosens vestlige del vil blive inddraget i Skjern Å's nye forløb. Resten af mosen vil blive påvirket af den generelle vandstandsstigning i området. Der vil blive foretaget gravninger i mosens vestlige udkant i forbindelse med reetableringen af

Skjern Å's oprindelige forløb. Gravningerne vil medføre forstyrrelser af vegetationen, som dog vurderes at kunne regenereres i løbet af få vækstsæsoner.

De fredningsbestemmelser, der ikke vil blive ophævet, vedrører alene de dele af Overfredningsnævnets kendelse, der omhandler arealer, som er beliggende uden for projektområdet. Det drejer sig om

- pligt til at benytte eg ved fornyelse af beplantningen i det sydlige skovbryn på matr. 2a og 2 m, Albæk, Skjern samt en skovbræmme på 20 m af matr. nr. 1d, Nørrelandet, Borris,
- ret til kørende færdsel for almenheden på den private fællesvej på matr. nr. 1d, Nørrelandet, Borris fra landevejen Skjern-Borris til parkeringspladsen ved plantagens sydlige udkant,
- ret til gående færdsel ad en sti over matr. nr. 1d Nørrelandet, Borris fra parkeringspladsen til den nuværende spærredæmning, samt
- pligt for Skjern Kommune til at vedligeholde de nævnte veje og parkeringspladsen.

tilbage til den oprindelige naturtype. I forbindelse med den planlagte udrensning af Skjern Å og de tilhørende søer og vandløb vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Derudover vil der blive skabt nye og forbedrede levevilkår for de forskellige naturtyper. Dette vil ske ved at fjerne de menneskeskabte hindringer for vandets naturlige løb og ved at genoprette de naturlige vandløbskarakteristika. Dette vil være til gavn for de forskellige naturtyper og de dyr og planter, der lever i disse områder.

Skriftlig fremsættelse (16. april 1998)

Miljø- og energiministeren (Svend Auken):

Jeg skal herved tillade mig at fremsætte:

Forslag til Lov om Skjern Å Naturprojekt.

(Lovforslag nr. L 63)

Lovforslagets formål er at genoprette Skjern Å-systemet fra Borris til udløbet i Ringkøbing Fjord. Skjern Å er Danmarks vandrigeste å. I årene 1962-68 blev der gennemført en gennemgribende regulering af åens nedre del med tilløb. Åen blev lagt i inddigede kanaler, og grundvandstanden blev sænket, så området kunne omdannes fra eng og rørskov til agerjord. Afvandingen og opdyrkningen medførte øget okkerforurening og næringsstofbelastning af Ringkøbing Fjord. Samtidig forsvandt et enestående og vigtigt naturområde, og levevilkårene for en række truede dyre- og plantearter blev stærkt forringet.

Som følge af disse problemer vedtog Folketinget i 1987, at der skulle udarbejdes et projekt for, hvordan Skjern Å-systemets selvrensende effekt kunne genskabes, og områdets naturmæssige og rekreative værdi kunne forbedres. Efter drøftelse af en række skitseprojekter besluttede den daværende regering i 1989, at projektet skulle gennemføres med udgangspunkt i den såkaldte »Sydløsning«. I de mellemliggende år er der arbejdet videre med det politiske og tekniske grundlag for projektet, og i april 1997 blev et detaljeret projektforslag offentliggjort.

Udviklingen siden 1987 både nationalt og internationalt har vist, at det var en fremsynet beslutning. Folketinget traf i 1987. Naturbeskyttelse og naturgenopretning er kommet i fokus, og der investeres i disse år flere og flere ressourcer på at sikre biodiversitet og friluftsmuligheder for befolkningen. Skjern Å Naturprojekt er det hidtil største og mest synlige led i disse bestræbelser.

En gennemførelse af projektet vil over en meget stor strækning genskabe Skjern Å'ens tidligere løb og sikre muligheden for naturlige vand-

standsvariationer. Der vil samtidig blive skabt et stort og sammenhængende naturområde af enestående værdi, som vil forbedre levevilkårene for en række dyre- og plantearter væsentligt. Området vil således blive meget attraktivt for en lang række ynglende og rastende fugle, og Skjern Å-laksen vil ved genskabelse af naturlige gydebanker og ved en bedre vandkvalitet få forbedrede forhold. Ådalen vil få stor rekreativ og dermed også turistmæssig værdi med mulighed for en række friluftaktiviteter.

Projektet vil endvidere bidrage til den reduktion af kvælstofudledninger til vandmiljøet, som senest med det brede forlig om Vandmiljøplan II er blevet yderligere understreget som en vigtig, overordnet målsætning.

Den forbedrede vandkvalitet i åen og genskabelsen af åens selvrensende evne vil tillige medvirke til en bedre miljøtilstand i Ringkøbing Fjord.

Skjern Å Naturprojektet har gennem årene haft stor politisk bevågenhed. Folketinget har derfor løbende været orienteret om projektets forløb gennem redegørelser, statusrapporter og behandling af forslag til folketingsbeslutninger. Udviklingen i projektet har desuden været fulgt på tæt hold af Det rådgivende Skjern Å-udvalg, hvor de lokale interessenter har bidraget til, at projektet må betegnes som det mest gennearbejdede og veldokumenterede naturprojekt af sin art hidtil i Danmark.

I efteråret 1997 besluttede regeringen, at projektet har en sådan størrelse og karakter, at det burde fremmes ved en anlægslov, hvorved der gives Folketinget lejlighed til endeligt at fastlægge de overordnede rammer. For yderligere at sikre og dokumentere, at alle projektets miljømæssige konsekvenser er klarlagt og vurderet, er der som led i forarbejderne til lovforslaget udarbejdet en VVM-redegørelse om projektet med inddragelse af offentligheden og de lokale myn-

digheder. Denne miljøkonsekvensvurdering har dels ført til, at en række konstruktive forslag er blevet indarbejdet i projektet, dels vist, at der er en bred opbakning om gennemførelsen af det.

Det fremlagte lovforslag beskriver hovedtrækkene i de anlægsarbejder, der skal udføres i forbindelse med naturprojektet. Hidtil er der arbejdet meget aktivt for at gennemføre projektet ad frivillighedens vej, således at det ved hjælp af jordfordeling, køb og mageskifte af jord blev sikret, at de erhvervsaktive jordbrugere inden for området fik tilbudt erstatningsjord for de arealer, der skal indgå i projektet. Fra lokalt hold har der været ønske om at kunne beholde arealer inden for projektområdet i privat eje. I lovforslaget åbnes der for denne mulighed, såfremt lodsejerne accepterer, at projektet gennemføres på deres arealer mod økonomisk kompensation.

Regeringen er dog opmærksom på, at der i området kan være ejere, som ikke ønsker at medvirke, og dermed kunne tænkes at blokere for den endelige realisering af projektet. Lovforslaget indeholder derfor en hjemmel til ekspropriation, som kan udnyttes, hvis alle de øvrige mid-

ler, jordfordeling, køb, mageskifte eller aftaler, svigter.

Det foreslås, at der efter arbejdets afslutning ikke må foretages afvanding eller terrænændring, og at der, for at sikre den naturlige udvikling i området og den maksimale selvrensning, ikke må gødes, foretages omlægning af græsarealer eller anvendes pesticider inden for projektområdet. Disse bestemmelser skal sikre, at området udvikler sig til det store, samlede natur- og friluftsområde, som er tilstræbt, samtidig med at der på ca. 70% af arealet kan ske en fortsat udnyttelse til græsning, hvilket er ønskeligt såvel af landbrugsmæssige som naturplejemæssige årsager.

For at sikre størst mulig lokal indflydelse på den fremtidige rekreative anvendelse af området vil der blive nedsat en brugergruppe, som skal fremkomme med forslag hertil. I brugergruppen vil alle lokale interessenter, herunder de lokale myndigheder, blive inddraget.

Idet der i øvrigt henvises til lovforslaget med bemærkninger, skal jeg anbefale forslaget til Folketingets velvillige behandling.